

Виходить у Львові 1-ого і 15-ого кожного місяця в обсязі трьох аркушів.
ПЕРЕДПЛАТА ПЛАТНА З ГОРН ВНОСИТЬ:
 З додатком „Словар російсько-український“: на цілий рік 8 впр., [для за-
 границі 8 рублів або 16 марок]. — Без „Словаря“: на цілий рік 6 впр., [для
 заграниці 6 рублів або 12 марок], на пів року 3 впр., на чверть року
 1 впр. 50 кр. — Одно число коштує 30 кр.

Редакція, адміністрація і експедиція у Львові, при ул. Академічній Ч. 8.
 Рукописи мають бути писані правописно „Зорі“. Твори увані ре-
 дакцією непридатними до поміщення, звертає ся авторам [на їх кошт] без
 поясненя причин. — Редакція відповідає тільки на ті письма, до котрих
 долучено поштові марки: ся постановка не дотичить письменників, що
 містять свої твори в „Зорі“.

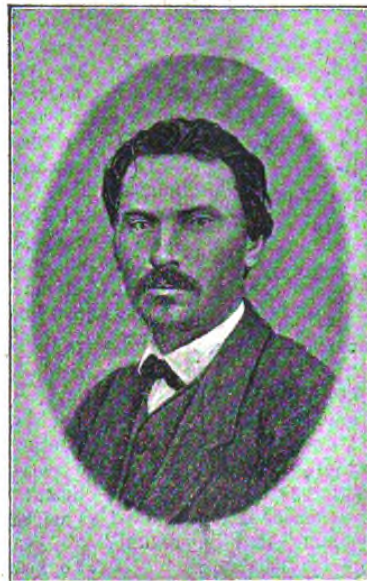
Ж А Л Ь.

ОПОВІДАННЯ ЛЕСІ УКРАЇНКИ.

◆ [Далі.] ◆

Софія накидала оком на кожну паню. „Ото вирядилась! глянув на неї. Вона ходила по салі з кутка в куток автома- Видно, що слаба! А ся!... І чого таким їздити на води? Та як би моя воля, я-б зроду на таку нудоту не поїхала! Як би воля, — та тоді-б може і ся нудота не була-б така нудна! Он люди бавлять ся, вбирають ся, мають собі втіху... А я!... Он пані, — Боже мій, зранку як ушнуувалась! А сукня, а капелюх! Матінко! Он пані, як і я, в жалобі, — але-ж і фасон!... Однак як се нудно — ждати! Як гаряче! А тут ще сей дим!...“

Софія встала і пішла стежкою, прямуючи до курсалі. Вона йшла, не вважаючи куди. Зненацька в курсалі залунали гуки фортепяна. „А, хтось грає, — піду, послухаю, все-ж музика“, подумала Софія і пішла до курсалі. Увійшовши, сіла собі на фотелею перед столом, недалеко від фортепяна. При фортепяні сиділа пані поважного віку, вбрана якось чудно, в претенсією, але без смаку; при вїї сиділа молоденька панночка в простенькому убранні à l'enfant. То була княгиня з Росії і княжна, дочка єї. Вони грали увертюру з „Норми“ в чотири руки; грали вправно, старанно, дотримували такту, але музика виходила так, немов хто стукав раз-у-раз молотком по камінню; надто камінна гра була у пані княгині, що грала басову партію. В салі була ще одна особа, власне вона звернула на себе увагу Софії. То була особа не холода і явась дитком прибіти, так подумав би кожний, хто-б

Степан Руданський.

тичною ровбитою походю, похитувалась на перед при кожному ступні, голова єї, схилена на бік, те-ж похитувала ся журливо, на лиці був розлитий глибокий, безнадійний смуток, тонкі губи стулені скорбно, очи з тремтятими віями спущені в землю. Часами вона зводила погляд затуманений, повний туги-нудьги, потім знов спускала погляд, і все ходила, ходила... Вбрана вона була в чорній сукні Бог зна колишньої моди і в чорній старосьвітській мантільці, все те убрання розпучливо обвисало на тій маленькій похилій постаті. Сухі, малі руки стиха шарпали край мантільки. Софія дивилась на ту постать і не могла відвести очий від неї. „Що вона думає?“ гадала Софія: „Що вона може думати? Чи вона що спогадує? Чи за ким журить ся? Я знаю, хто вона, — вона певне компаньонка сеї княгині, знати по ній, що стара компаньонка... Ні за ким вона не журить ся, а за собою, над своєю долею пропащою... Яка у неї сукня! Боже, колишня вона? А се обличчя те-ж було колись молоде і може навіть гарне... У неї блакитні очи, тонкі риси лица, волосся руське... так як у мене... По- стать — може й постать була коли зграбна. Чого вона похитуєт ся? Боже, який у неї погляд! Нешасна. Хто вона: пані, стара панна? Шацького чи простого роду? Чи вона була колись?... Так колись, тепер вона ніщо, вона стара

компаньонка... Яке слово! Що може бути гірше — звати ся старою компаньонкою!... Софія думала і все дивилась на ту бідну похилу постать, але стара компаньонка не зважала на ті погляди: вона, здасть ся, нічого перед собою не бачила, вона була затоплена у тяжкі, журливі думки, чи мрії, чи спогади, хто зна, як звали ся ті гадки, але знати було, що гадки тії тяжко невеселі... Вона все ходила, ходила... На фортеп'яні взяли остатній гучний акорд. Княжна хотіла ще заграсти *Casta diva*, але квягinya встала і поглянула на компаньонку, та стрепенулась і раптом збудила ся від своїх думок, на лінії з'явив ся вираз тупої покірности. Вона зрозуміла мовчазне бажання княгині, підійшла до столика, взяла парасоль, шаль і несесер [„такий, як у нас“, подумала Софія], подала княгині палицю, княжні капелюшок, потім всі трое подали ся геть з курсалі; позаду всіх компаньонка несла шаль і несесер. Софія глянула ще раз у слід тій похилій постаті, потім встала і собі вийшла з курсалі. Ідучи стежкою до купелевого будинку, вона все думала-гадала. „Стара компаньонка, стара компаньонка!“ брентіло їй в думці; „Боже, яка гірка доля! Отак застарілись, засидіти у ярмі... чи то життя? Як вона дійшла до такого стану?... Ба, що-ж! Чи я коли думала, що мені судить ся бути компаньонкою? Отже може... Ох, може й „старою компаньонкою“ судить ся бути!... О, ні: се надто, надто страшно, сього не буде, я не допущу ся до сього!... Але, що-ж, хто знає?... Невже, невже і я отак змарнію у кормизі? О, краще мала-б утопитись!...“

За думками-гадками, не зогляділась, як дійшла до будинку, де вже на неї ждала баронесса.

— Ах, Sophie! Де ви запропастились?!

— Була в курсалі, — тихо відповіла Софія.

— Саме час! — і баронесса гнівно здвинула плечима. —

Води купили?

— Купила.

— Дайте мені, я повинна тепер одну фляшку випити. Баронесса випила воду, що подала їй Софія.

— Тепер треба проходжуватись. Дайте мені руку. Де-ж ви йдете? Там вогко в затінку, вчора був дощ. Ідїть он великою стежкою.

Велика стежка те-ж була пісковата, по ній стояли такі самі лавки, як біля купелів, і такі самі куші росли. Людий ходило мало. — „Хоч то добре!“ думала Софія. От слуга веде паню в крислі на колісцятах; он старенький пан іде на млищах; он молода недолуга панна на одній млищі. Все тихий сумний гурт недужих, що проходжують ся поневолі.

Баронесса спинилась і на лавку сіла.

— Дайте другу фляшку. А потім іїдем до дому.

Пішли до дому. На людніших стежках, ближше до готелю, Софії знов стало ніяково, бо до простирал, що все таки ніяк не хотіли владати ся як слід, ще прилучились дві фляшки і стреміли чорними горлами по обидва боки несесеру.

Баронесса прийшла до хати, впала на канапу і мало не зомліла, тільки при помочи спирту та різних оптів прийшла до пам'ятку. Потім встала і спитала, чи прийшли газети.

— Прийшли. Ось *Figaro*, — ви питали за нього. Може обідати бажаєте?

— Мені не можна так скоро після води обідати. Та я й не хочу.

„Я просто гину з голоду!“ подумала Софія.

— Прочитайте мені що небудь тим часом, — сказала баронесса.

— Що-ж? Може ось в „*Revue des deux mondes*...“

— Ах, там певне знов яка небудь нудота! Ще може, не дай Господи, який переклад з російського! От уже перекладів тих ніколи не читаю — досить тієї нудоти і в дома. Французи повинні бути Французами, а вони напустили на себе якусь філософію. Навіть Золя такий роман написав, що я від нього й не сподівалась, — я не могла до кінця дочитати, такий нудний! І сюжети у їх такі низькі, вище буржуазні не йдуть. Нічого в теперішніх романах нема: ні *esprit*, ні *grandeur*! Візьміть *Figaro*. Політики не треба, — я її не розумію, та й не хочу розуміти! Такі якісь там слова: шовіністи, опортуністи, та хоч би й легітимісти... крайня правда, крайня ліва... Знайдіть там у *Figaro*-і хроніку балів, се тепер тільки й можна читати з приємністю, *c'est là en je reconnais l' esprit français*.

Почалось читання хроніки. Якийсь аристократичний баль описувано там з тим *esprit français*, що ним так тішилась баронесса. Кожній пані сказано комплімент, одначе так, щоб і другі не образили ся. Софія читала і випвала в себе тонку отругу аздрощів та гіркого жалю. Її голос часами тремтів і французька вимова не конечне чисто виходила.

— Ах, Sophie! — перебила їй баронесса, — як же можна так вимовляти слово *rayon*?! Перечитайте остатню фразу ще раз, бо я навіть як слід не розібрала.

Софія перечитує: *M-me la baronne C. avait une robe couleur rayon du soleil*... тут Софія спинилась і замислилась: „Що-ж то за сукня була? Що за барва: *rayon du soleil*, — соняшний промінь... певне щось надзвичайне! златисто-рожеве може? або червоне? — Ні, ні, напевне златисто-рожеве!...“

— Що-ж ви, Sophie? Далі!

— ...*C'était une toilette vraiment harmonieuse. M-me la comtesse K. etait toute en velour noir senced des étoiles dorées. C'était comme si la déesse de la nuit*... Ах, як се чудово: чорний оксаміт і зорі, зорі!... Однак треба читати, а то ясновельможна вже кривить ся!

...*C'était comme si la déesse de la nuit elle même*...

— Ах, як се поетично! Правда, Sophie? Ну, що там далі?

...*Il y avait une grande richesse dans des couleurs grises: gris perle, gri tourterelle*... Я мала котись чудову сїру сукню і як раз *gris tourterelle*, я її купила у Відні тоді, коли...

— Sophie, що се з вами сьогодні? Ви ще ніколи так бридко не читали.

— Мене голова болить.

— Давно-б сказали, а то тільки мені нерви дражните таким читанням.

Тут увійшов слуга.

— Ясновельможна пані, — пан Турів.

— Прости.

Увійшов високий пан, надто чепурний, з надто ввічливою міною, гречно клонив ся баронессі, а на Софію поглянув не без цікавості.

— *Bonjour!* Я дуже рада. Як се ви сюди заїхали?!... Sophie, можете собі йти.

Софія вийшла вражена до живого.

— Що то за пані? — питав гість, — дуже іагересна особа.

— Се моя *dame de compagnie*, вдова по князеві Борисови, я її взяла *par charité*.

— І що-ж? Задоволені?

— Н-ві... Так уже мушу терпіти, те-ж *par charité*. Все то, знаєте, щось собі гадає, що вона й досі княгиня. Клопіт з нею... Сама вона не з високого роду.

— А! такі завжди високо несуть ся...

Софія тим часом в нестямі ходила по своїй хаті. Вона була глибоко тяжко ображена, серце їй стукотіло, густа краска покривала вид. „Мов покоївку прогнала з хати, при чужому чоловікові! Боже, який сором! Та чим вона краща від мене? Хіба я не була княгинєю? Я й тепер княгиня! Сього ніхто не може відібрати від мене!...“

Софія сіла кінець стола і затулила вид руками, потім раптом зірвалась, упала на ліжку і голосно розпучливо заридала: „Ох, я нещасна, нещасна!...“

IX.

— Sophie, котра година?

— Третя.

Баронесса жажнулась.

— Боже! а я ще не пїла порошоків! Що-ж се таке?

Хіба-ж ви не знаєте, що я повинна завжди пити їх у другій годині?

— То може тепер дати?

— Тепер, тепер... Тепер я не спитаюсь у вас і сама випію. Що-ж тепер? А через годину знов? Які-ж ліки підуть на користь, коли їх пити як попало?

— „Як би ви мені сказали!“ *Voilà ce qui me plait!* „Як би ви мені сказали!“ А сваша голова де була, ви що думали? Завжди ви поринаєте в якісь мрії, фантазях! Ще

не доставало, щоб я вам нагадувала про всяку дрібницю! Та скажіть, на ласку Боже, на віщо-б мені здалась компаньонка така, що я їй мушу все нагадувати? Як що ви не бажаєте сповняти своєї повинности, то сповістіть мене о тім, будьте ласкаві.

Софія стоїть мовчазна, бліда, нерухома. В серці їй кипить образа й досада. От-от горде, гостре слово влетить з її уст... „А потім що?“ раптом блиснула їй думка: „Що? Вернутись до батька у Ведмежий Кут? За покоївку найнятись? Чи збожеволіти?...“

— Pardon, madame! — мовила вона, схиливши голову й спустивши очи в землю, — се остатній раз таке занедбаннє, я буду завжди пам'ятати... мене так боліла голова... вибачайте!

— Голова боліла... — вкинула баронесса, але вже лагіднійше, бо їй сподобалась покірність Софіїна, — на сей раз уже нічого, але щоб сього більш не було, бо я тепер, ви знаєте, слаба, j'ai des nerfs horriblement dérangés.

„Ой вже мені тії nerfs!“ подумала Софія втопивши лютий погляд в землю.

— Принесіть мені порошки й теплу шаль.

Софія пішла.

„От сьогодні трошки холодійше“, думала Софія: „люди радіють, а тая вже меране. Така руїна, просто розсипаєть ся від старости, а все їй ліки потрібні та купелі... Чи вона думає, що люди безсмертні? Живе на світі, тільки чужий вік заїдає!“

Софія принесла шаль і вкрила баронессу. Загорнувши ся в шаль, сіла баронесса на вольтерівське крісло і суворо, мовчки задивилась у вікно. На дворі сіяв ся дрібненький дощик і безнадійні сиві хмари все небо застиляли. В таку неgodу завжди баронесса була „в лихім гуморі“, — сі хмари, сей дощик либонь нагадували їй власну безнадійну старість і будили багато спогадів минулого; спогадів баронесса не любила. В такі днини її не можна було нічим загодити. Софія не зважилась, а може її не хотіла, озвати ся до баронесси словом, сіла край вікна на стільчику і теж замислилась: „От і дощ іде... Нудота! а все-ж немов не так досадно. От учора була райська днина, а тут сиди дома та кисни при ясновельможній пані. Вона віджила своє, тепер скніє та возить ся з ліками тими бридкими. Спитала я в неї вчора, чи не хоче піти в парк на музику, — вона скривила кислу міну і спитала: „Що по що?“ Забуває, що не всі такі руїни, як вона. Не йти-ж мені самій на музику! Можна-б тута де з ким познаємитись і було-б з ким ходити, але де мені про се думати!...“

— Sophie, чи є у нас яка книжка?

— Нема.

Книжка була, але Софії хотілось хоч у бібліотеку піти, дарма, що дощик ішов, щоб хоч на яку годину здихатись баронесси. Їй хотіло ся хоч трохи походити по волі, не тягнучи за собою „старої руїни“, — так вона завжди звала в думці баронессу.

— То підіть у бібліотеку. А може краще післати слугу?

— Ні я сама можу, дощ невеличкий. Що кажете взяти: французьку чи німецьку книжку?

— Запевне французьку. Візьміть „Les aventures des trois parisiennes“.

„Дивись ти! все їй тії aventures потрібні, пора-б уже і про смертний час подумати“.

Софія хуленько зібралась, узяла парасолік і пішла в бібліотеку. Вона йшла не дуже хутко, хоч дощ таки добрий сіяв ся, а парасолік у неї був малесенький, легенький. Вона була рада побути хоч малу часину на волі і їй шкода було, що ніхто не зустрів ся на дорозі, бо всі слабії сиділи в дома задля дощу, а здорові люди були усі при білярді, за картами, в бібліотеці або в курсалі.

Ось вона в бібліотеці. Не питаючись книжки, сіла вона край стола: там були розкидані різні газети та журнали, вона взяла й собі газету, яка попалась під руку, і почала читати її. Однак мало, більше розглядалась по хаті, скося позираючи зпід газети. Людії було дуже багато, за столом не стало місця для всіх і дехто читав стоячи. Місце, де сіла Софія, перш було зайняте, сидів там якийсь панич, але як тільки приступила Софія до стола, панич схопив ся і почав читати стоячи. Софія спиха промовила: „дякую“, і сіла. Читачи,

раз-по-раз кидала погляд на панича. „Яка в нього аристократична постать, певне він справжній панич“... думала вона: „не з Німців певне, — чорнявий, блідий, карокий... і знов така ввічливість... он з тих ніхто ані рушив з місця!“ і Софія з погордою глянула на трьох старкуватих та гладких Німців, що сиділи близько неї та читали „Deutsche allgemeine Zeitung“. Читали вони мовчки, з великою увагою, насупившись, і тільки від часу до часу котрий з них пересував газету товаришеви і показуючи грубим пальцем який небудь уступ, мовляв ображено або втішно: Sieh 'mal!

Софія читала і не розуміла читаного, перечитала двічі, тричі і знов не зрозуміла, погляд самохить звертався до панича. „Хто він такий? Може Француз? — так вони-ж не їздять на німецькі води. Італіанець? може. Але-ж його волоссе хутній каштанове, ніж чорне. Але що не Німець і не Руський — се певне“.

Замислена Софія не завважала, як газета впала їй в рук. Панич побачив се, кинув ся, здійняв газету і подав її Софії, вона раптом спаленіла і ледве промовила: „дякую!“ Панич уклонив ся і відступив анову до вікна. За хвилину він взяв свою шапку і палку, вклонив ся усьому товариству і подав ся геть з бібліотеки. Софії адало ся, що, вклоняючись, панич глянув на неї карими очима. Ледве зачинились двері за паничем, Софія раптом згадала, що година либонь вже пізня і час до дому. Вона хуленько приступила до пані бібліотекарки і спитала, — замість „Les aventures des trois parisiennes“ — „Les aventures des trois parisiens“. В бібліотеці була і така книжка. Софія взяла книжку, не дивлячись, і хутко вийшла з хати. Ідучи парком, вона придивлялась поперед себе і кидала поглядом в бочні алеї, немов сподівала ся побачити когось: не було нікого. Тихою ходою йшла вона до дому, схиливши голову й спустивши очи в землю. От уже й сіра будова, готель той; Софія йде на довгу веранду, зрідка повиту диким виноградом, ось вона береть ся за клямку до дверей, в ту хвилину погляд її звернув ся ще раз кудись у далечинь, вона зітхнула і зникла в темних дверях сірого будинку.

Баронесса була темнійша від ночі.

Мовчки взяла книжку від Софії, розгорнула — і сплелася руками.

— Mon Dieu! Sophie! що з вами сьогодні? Я-ж вам казала: „Les aventures des trois parisiennes“! розумієте: parisiennes! Vous êtes impossible, madame! C'est une négligéance...

Софія апатично дивилась на бік у вікно. „Починаєть ся казані! знов!“...

X.

„Остатній концерт знаменитої співачки Зембріх“. Се оголошеннє прочитала Софія, йдучи одного ранку по мінеральні води. „Ох, як би хоч на сей концерт піти! Невже я отак цілісіньке літо провидію, нічого не бачивши й не чувши? Спробую сьогодні попроситись у ясновельможної, може з того що й буде. Побачимо“.

Софія цілий день збирала ся просити баронесси, але все ніяк не зважалась, та вже по обіді, як почала наблизатись концертна година, її обгорнула відвага розпуки і вона озвалась до баронесси:

— Madame, я хотіла вас просити, чи не можна-б мені піти сьогодні в концерт?

— Що? Куди? — спитала баронесса з дивом, немов то були якісь нечувані в світі слова. Але Софія наважилась не звертати уваги на „тії тони“, їй пізно було вертатись назад.

— Я прошу, чи не позволите мені піти на концерт Зембріх, се остатній концерт, я-б так хотіла...

— Дивно! З ким же ви думаєте піти?

— Як би можна, я пішла-б... [А, справді, з ким я піду?]

— Тут одна пані збираєть ся йти...

— Яка пані?

— Тут одна... я з нею в бібліотеці пізналась.

— Якась ташмича знаємість... Сей концерт пізно має скінчитись?

— Я думаю — в одинадцятій, не пізнійше

— А як же будуть мої води, порошки?
— Я все приготую, воно буде тут, коло вас, я хутко вернусь.

— Ну, вже раніш кінця концерту не вернетесь... — тон баронесси де далі все холоднів, Софія вже почала жалувати на себе, що завела ту розмову.

— Ясновельможна пані, — пан Турбов! — озвав ся зненацька слуга, ставши в дверях.

Баронессі вид прояснів.

— Проси, проси. — Ви, Sophie, можете йти.

Софія стояла; не знала, чи має радіти, чи ні, бо куди-ж власне має йти.

— Можете йти, туди, на той концерт... — мовила без уваги баронесса, не дивлячись на Софію.

Софія миттю вийшла з кімнати. Стала в себе в хаті і замислилась: „Що-ж я вберу на себе? Ах, що-ж! знов ту саму жалобну сукню! Нема що довго й збиратись...“ Справді, що збори були не довгі. Он Софія вже сходить широкими сходами в парк. Зійшла, стала на стежку і знов замислилась: „Одначе, справді, з ким же я піду? Невже сама? Та так же, сама. Що-ж маю робити — на те я dame de compagnie. Не воставатись же мені в дома. Піду... одначе все таки се дуже прикро... Ні, таки піду. То-ж мене тут ніхто не знає!“ І Софія подалась хуткою ходою стемною стежкою до курсалі. Там вона купила швиденько білета, спішилась, бо чути вже було музику, либонь концерт вже почав ся. Он вона і в концертній салі, саля невеличка, та людей чимало, навіть дуже багато: вичені пані, виглясовані панове, вицяцькані діти. Софія поглянула на свою чорну просту сукню. Дві пані, сусідки, зглянулись на неї і стиха перемовились між собою. Софія те-ж подивилась на їхні сукні, що ряхтіли та брешіли від модних passanteries, — її обгорнув жал...

— Вибачайте, пані! — озвав ся хтось до неї стиха.

Софія кинулась... Се був той сиймий паннич, що вона бачила сього ранку в бібліотечі. Він подзвав їй хусточку, що вона поклати край себе на порожній стілець. Софія усміхнулась і вважала хусточку. Паннич сів край неї на своє місце, але не сказав більш нічого. На естраді сьпівали якогось дуета, дует був довгий, нудний, але вельми чулий, та Софія того не завважила, бо не слухала дуета. Далі була якась орхестрова штука, потім арія з Тангайзера — Софія слухала теє байдуже. Коли виходить на естраду сьпівачка, сама Зембріх і сьпіва — „Si tu m'aimais! Софія зблідла. Се її вразило. Блискавкою сьвінули їй в думці спогади з минулого блискучого життя. От вона в батьківській хаті, літає „метеличком“... „Si tu m'aimais!“... Ох се-ж вона колись його сьпівала. Той сьпів причарував і князя, і його багатство, і всі роскоші... От вона в „рожевім кубелечку“, весела, безжурна... Коли се було? Ох, давно, давно! Ні, торік ще... Спогади зникли, якійсь туман застелив очи, Софія низько похилилась і затулила очи хусточкою.

— Вибачайте, пані — мені здасть ся, що вам недобре? Може води? — озвав ся голос паннич сусіда.

— Ох, ні, спасибі. Се так, нічого... сей романс... нічого, нічого, вже пройшло.

— Се вже остатній нумер. Ох, ні, ще має бути серенада. Ви востаетесь?

— Ні, я піду. Тут так душно і... сей концерт такий довгий... Софія встала.

— Чи позволите, пані, провести вас? — питає паннич.

— Ах, задля мене ви маєте кидати концерт!

— Я щось не маю охоти слухати тієї серенади. Як що ви позволите...

— Я буду вам дуже вдячна, як що для вас...

— О, пані!...

Софія з панничем вийшли в парк. Ніч була надзвичайно ясна, тиха. Деревя, у день такі нещасні та хворі, тепер здавали ся зграбні та стрункі, мов постаті русалок. Тонкі, граціозні тіні тремтіли сіткою на блакитно-білій стежці. Вітер зітхав у кущах так полохливо, таємничо. Деревя шепотіли кохані речі темним верхівітям. Здалека лунало срібне, палке, тужливе щебетання соловейка.

Софія йшла тихою ходою поруч з панничем. Її не заспокоїла та тиха теґла, немов чогось прагнуча ніч. Софії ро-

їлись думки-гадки та мрії, але вже не ті, що погляд її слюзами застидали там, у концертній салі. Що вона думала, про що гадала, сама вона не могла-б того сказати. Мовчки йшла вона поруч з панничем, усміхалася, прислухалася до сьпіву соловейка. Si tu m'aimais! — вчувалось їй у любім щебетанні і не було їй прикро... Si tu m'aimais!

— Що-ж? Як вам тепер? — запитав паннич.

— О, добре, зовсім добре!

— Вибачайте, — може се прикре питання — для чого носите жалобу?

— Я вдова, — тихо відказала Софія.

Паннич глянув на неї, як їй здалось якось надзвичайно, вона спустила очи і зітхнула.

Розмова порвалася, — якось не велась вона тієї ночі. Кроки Софії та паннича ставали що раз тихше, — чим ближче до дому, все тихше. То-ж той дім був темницею, а тепер Софія чула, що темниця та здасть ся ще тіснішою. Дарма! Софія усміхалась та слухала соловейка...

— Ох, знов сей готель, знов сьят темниця.

— До побачення! — мовив паннич, вступивши в довгі сїни.

— До побачення! Дуже дякую панови, що провелисьте мене і зреклись для мене серенади.

— Ах пані! — тільки промовив паннич і зник.

Софія глянула йому в слід і постояла ще кілька хвиль у сїнях, все той рух і тон, з якими паннич вимовив теє: „ах, пані!“ З тих двох коротеньких слівць повстала ціла плетениця мрії. „Як дивно, надзвичайно тремтів йому голос... Невже сї проводи — тільки так, марне залицяння, тай годі?... Йому цікаво, по ким ношу я жалобу... Як він глянув тоді! О, не може бути, щоб“... зненацька Софія кинулась. В нічній тиші виразно загуло з мійської башти: бов!... се північ. Раптом зникли всі блискучі мрії. Софія провела рукою по чолі і подалась до своєї хати; тихо, скрадаючись, минула вона двері до хати баронесси і пішла просто до себе. Там стала перед сьвічадом і стала розбирати ся. Раптом забренив гострий, дражненний дзвінок, то баронесса кликала Софію. Софія звала добре той дзвінок, він вразив її, аж кров кинулась їй до обличчя, але вона навіть ані рушила, щоб іти на нього. „Не діже вона, щоб я бігла на сї дзвонки!“ і Софія гордо підвела вгору чоло. Дзвінок озвав ся ще раз, ще гострійше, ніж перше. Софія стояла. За кілька хвилин прийшла служниця від баронесси.

— Ясновельможна пані просять вас до себе.

— Зараз, — відповіла Софія і пішла, мусіла йти.

Баронесса лежала на ліжку, коло неї на столику стояла сьвічка під абажуром, далі лежала кинута часопись. Коли Софія увійшла, баронесса на неї не глянула, тільки ворухнула віями і підвела брови. Софія мовчки стала біля столика, баронесса так не дивилась на неї, мов і в хаті єї не було. Далі Софія озвалась:

— Я прийшла...

— А, так, ви прийшли. Справді не сподівалась бачити вас сього вечора, однак маю ту честь.

— Я думала, — ви сміте, боялась вам перешкодити.

— В чім? Здасть ся з мого дзвінка могли пізнати, що не сплю?

— Я не чула, — відповіла Софія тихо, спустивши очи.

— Не чули!... — протягла баронесса, — будьте ласкаві, скажіть, котра тепер година?

— Перша, — відмовила Софія ще тихше.

— Пізно тепер кінчають ся концерти. Дивно.

Софії погляд зашалав при тих словах: „Що вона думав сказати своїм: „дивно“? Яке має право говорити такі слова і таким тоном?“

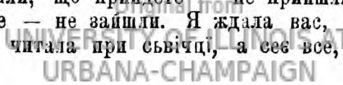
Баронесса помовчала, потім знов озвалась: Сього вечора я допевнила ся, що концерти і сповнення обовязку не можуть разом ужитись. Що небудь одно.

— Але-ж ви самі дозволили...

— Я сама, так, і що-ж з того?

Софія не знала, що на те відповісти.

— Що з того, питаю? Я дозволила сама, і тепер жалую. Ви мені казали, що прийдете, не прийшли, казали, що зайдете до мене — не зашли. Я ждала вас, не гасила сьвітла, нудилась, читала при сьвітці, а сеє все, як ви те

знаєте, шкочить моему здоровю, нервам і очам. Ще скільки таких вечорів...

— Се остатній, будьте певні.

Баронесса глянула з дивом на Софію і подумала: „як вона сказала се? Ще якісь обиди строїть! Са те плаї!“ однак сказала тільки: Дай то Боже! — можете йти.

Софія пішла, та не в свою хату, а на веранду. Тільки що мала вона дуже прикру сцену, як би перше, вона-б досі вже плакала, але тепер... тепер її се не діймало, вона думала про инше, їй світили инші мрії, инші надії. „Яка чудова ніч!“ думала вона: „і тут бувають гарні ночі!“ вона всміхнулась, авернула погляд з тихою мрією на широку алею, що мов річка лисніла при місячних сьвіті. З тремтячої темряви

Не дали тя пригорнути
Та приголубити
Товариші сердечній,
Вороги неситі...

Спасибі їм за пораду,
За братню прислугу!
Спасибі їм за їх серце
Та й за їх наругу.
Кобзо моя, кобзо моя,
Товаришко мила!

Усі мене покинули,
Ти мені лишилась.
Пригорну тя, притисну тя
До серця мойого,
А поллють ся, як бувало,
Живі пісні з нього.
Ой, поллють ся, як ті филі
Синього Дуваю
З далекої чужиньки
До ріднього краю.*)

Володимир Шашкевич.

Боягузи. [З картини Ф. Моха.]

дунав солов'явий сьпів. Софія знов усміхнулась, либонь щось пригадала. „Si tu m'aimais!“...

Зблід місяць, притих соловейко, а Софія все на веранді сиділа у мріях та думалась на ту алею, що ледве рожевіла від ранньої зорі. [Конець буде].

До моєї кобзи.

Кобзо моя, кобзо моя,
Товаришко мила!
На довго нас лиха доля
Була розлучила

На довго нас розлучили
Лукаві люди —
Не дали тя пригорнути
До щирої груди.

ЗАГАДКА.

I.

Життя перед тебе, — бери його ти!
Що сила узяти такого,
Яким можна щастя собі засягти, —
Усе те візьми ти із його!
Квітки й поцілунок, краса й раювання —
Життя хай сповняють тобі до сконання!

Нечпсте і ніце закрийють нехай
Неначе-б то здійснені мрії,

*) Сю поезійку одержали ми з Черемшани з крупів підлі поета. [Ред.]

Із пекла брудного нехай зроблять рай,
Із дійстности — сни золоті.
Хай буде бенкетом життя, — після його
Ти заснеш, щоб більше не знати нічого.

II.

Життя перед тебе, — не жарт воно є,
Не втіхою п'яні хвилини:
На подвиги доля його нам дає,
На працю для брата-людини.
Забудь ти про себе: за працю для брата,
Та праця сама тобі буде заплата.

Порожні втіхи — облуда дурна:
Нема що за їми вганяти, —
В поважній за правду борні є одна
Утіха, що мусиш ти знати.
Хай працею буде життя — після його
Не вмире твоя слава у роду людського.

III.

Два голоси дужі, — обидва мою
Приваблюють змучену душу,
В обох я щось рідне собі пізнаю, —
Якого-ж я слухати мушу?
За подвигом дійстність я мушу забути,
Чи — тяжко — солодкої вивившись отрути?

Мета: невідомість, що в їй живемо
Чим небудь на погляд закрити:
У квітах сховати життєвє те ярмо,
Чи гордо на шії носити.

Щоб загадку мудрую цю відгадати, —
Не варто родити ся, жити, вмирати.

1893.

В. Чайченко.

ДУРНИЙ МИХАЙЛО.

Оповідання К. Ванченка-Писанецького.

присвячую леську макогоненкови.

I.

Вечеріло... Золоте сонечко вже пошало ховалося за ліс,
раптом подихнув з за ставочка тихий пестливий вітерець і стало
наче легше дихати грудями... А то весь день страшенно ша-
рило, — спека була нестерпуча...

В ту пору стояло занадто тепле сухе літо, а по полях
кипіла робота: жали, косили, звозили на токи святій хліб, —
все житє, надію і утіху селянина-хлібороба.

Селяни українського села Млинище, від малого до ве-
ликого були в полі на тяжкій праці і звивались там наче ті
комахи в комахні. Треба було поспішати яко мога, доки стоїть
красна погода, а там може погода й зрадити, — піде до-
щик і тоді пропаде вся праця ні за понюх табаки...

На селі цілий день не почувш ніякого гомону, не по-
бачивш ніякого руху, наче-б то усе вимерло. Та нічого й ди-
вуватись: в таку гарячу пору застають ся дома тільки не-
можні старці-каліки, та дівтора маленька, але ж і вони від
схеки поховались по хатах та по задвірках, а все що може
бути до чого небудь здатне, там, — у полі, на роботі.

Якось ніяково стає тобі, дивлячись на це сонне царство,
що затихло в тихій дрімоті, під нестерпучою спекою гарячого
як жар літнього сонця...

Старенька деревляна церква з зеленим бляшаним да-
хом і блискучими хрестами виглядає зза зелених кучерявих
лип, чепурні білі хатки з почорнівшими солом'яними стріхами,
вишневі садочки біля них, огороди з позовклими грядками,
пісчані, куряві дороги і улиці, шкляний ставочок, що поріс
зеленим очеретом і осокою, високі тополі над кручею, а там
далі за селом темний як ніч, ліс... Все то наче спить — не
ворухнеть ся.. Тільки там, на золотій ниві, ворухить ся чесний

люд... Поле тепер відняло й забрало на своє широкє доно
усє життє, увесь рух і всю справу сільської трудової натури.

Ото вже сонечко пошало і зовсім ховаєть ся за ліс, його
золоті проміння тільки ще вилискують ся на верхечках дерев
та на хрестах церкви...

Старий, сивий як молоко, ділуган, церковний сторож, ві-
гнувшись мов дуга, крехчучи і позвякуючи вязанкою ключів,
виповз з своєї землянки і ледве перебираючи ногами потяг
на цвинтар... Відчинив заржавілим ключем двері старенької,
як він сам, порослої мохом, церковної дзвіниці і зник на який
час в тих дверях... Після того почув ся і зворушив німу ти-
шину села бринячий, протажний, перший удар церковного бла-
говіста... Завтра неділенька свята, — пора кінчати роботу...

З кожним ударом дзвона село погроху оживало і наче
прокидалось від сну... Зі всіх сторін почали вертатись з поля
до дому натруджені селяни... Хто піхотою драв, хто верхи
на конях, а хто возами на копиці золотих снопів... І всі по-
спішали яко мога до своїх хаток, а надто баби з малими дїть-
ми, ті так навіть підбігцем бігли.

Хто жив на селі, то напевне помічав, що завжди під
св'ято стає більше руху, живости між людом, а через це саме
і тобі стане ніби якось краще, веселіше, а душі в дожи-
данні завтрішнього св'ятого дня. Навіть роботу на полях
кінчать раніше і усі поспішають до дому, щоб скоріше упо-
равшись, прибратись і все зладити по господарству... А дома
ще багато роботи: треба вийти проти череди, — пригнати
товар до дому, напоїти, подоїти коровку, наносити води з кри-
ниці, зладити вечерю, дїтий обмити і в хаті дати деякий
порядок, та й лягти спочити раніше. Хочеть ся повіжити,
заспокоїти і підкресити спокійним сном своє спрацьованє за
трудоу неділю тїло.

Пастух в такий день і товар приганяє з памі раніше,
а коли череда ввалить ся в околицю села, то підійметь ся
арау такий гомін й гвалт, що після тієї тиші, яка панувала
увесь день, аж моторошно робить ся... Корови, телята мичать,
вівці крехчуть, свині з поросятами так і рижуть тобі уха своїм
пискливим, жалібним нитєм та хрюканєм. Пастухи погукують
на гурт і потріскують батогами; чутно веселий сьміх, крики
і жарти дїтвори, котра юрбами вибігає проти череди; все це
зливаєть ся в якийсь один гомін і далеко чуваєть ся на-
вкруги.

Але-ж пошало, як череда розсходить ся по хлівах, з нею
й гомону чуваєть ся менше, а згодом, коли почне смеркати,
то і все погроху знову стихає.

Ото й зовсім вже смеркло-стемніло... Тепер тільки часом
десь почувєть ся журлива пісня чорноокої дівчини, котра спі-
нить з відрами по воду до криниці, то веселе вигукування,
парубка, що веде коняй науувати, або доносеть ся протажно-
жалібний крик голодної сови з сусіднього темного лісу...

Селяни, упоравшись по хазайству, сїдають біля своїх
хаток на присьбах вечеряти і тихо ведуть розмову. В хаті
тепер все ще душно, гаряче, а тут на св'язімо, вечерньому
воздусі й поповісти якось вільнійше. Після вечері, селяни, по-
молившись щиро Господу Милосердному, лягають спочивати
і скоро засипають тихим, солодким сном, а з ними й все село
засне і замовкне в тихій дрімоті...

А ніч то, ніч, яка чудова!..

Ой, не все село ще спить...

Не скоро засне в таку чарівну ніч молодий парубок,
котрого серце счарувала карими оченьками яка небудь сіль-
ська дівчина-красуня... А як що й дівчині він припав до вио-
доби, то не до сну і їй... Їх і сон не бере!.. Вона поти-
хенько викрадеть ся з хати, тремтить усїм тілом від жаху,
а поспішає кудя небудь в садок, або на вигін за село, щоб
побачитись з своїм милим-коханям, перекинутись з ним лю-
бязним словом, серденько своє заспокоїти... А там... там вже
він давно дождає її. Зійшли ся, обняли ся, цілкують ся, ми-
лудують ся, солодкі речі говорять... Завтра Господь посилає
нам св'ято, день спочинку; треба спочити душею й серцем, —
упитись чарами кохання!.. Цілісенькую неділю за гіркою
працею св'ята божого не бачили, не було часу й слова ласка-
вого промовити, бачились тільки здалеку — крадькома, бо й
не пристало в таку трудну роботу доруджати про коханце
та власні утіхи... А тепер скінчили роботу, хоч і змучені

фізично, — все тіло наче розбите, — пашисть, але-ж забули усе!.. Мов парочки голубів сизокрилих воркують вони, пригорнулися міцно одно до одного й наче завмерли в палкім цілуванні...

II.

Село Млинище простяглося вздовж одного боку невеликої річки Гнилопяти, що поросла очеретом і осокою, й котра більше походила на широкий рівчак-джерело ніж на річку, — така вона здавалась вузьенька в берегах. Прогікала Гнилопята у села крученою полозою поміж біленьких, веселих хаток, вишневих садочків, зелених огорodів, далі текла по великому зеленому луку-сіножати, що поріє густою травою і губилась далеко за селом в темному дубовому лісі.

Саме село було не так то велике і розкинулось по косягорі, так що все воно було видко мов на долоні з якого боку не глянеш і наче-б то тонуло в зелені дерев.

Невеличкі, криті соломом або очеретом хатки, чисто вибілені білою крейдою з зеленими і червоними квітками, півниками і розводами біля вікон і дверей, чепурно виглядали з вишневих садочків, а тут же, біля всякої хати, простяг ся аж до річки великий огороd з цілим лісом соняшників, коноплі, кукурузи, капусти і другої огороdчини.

Всіх хаток таких, як показувала казюнна таблиця прибіта до розмальованого стовпа, при в'їзді в село, було: „Село Млинище, Дубенського уезда, Омицької волости, Волянської губ. Деоровъ 92, крестильнікъ собтвенникова: мужска пола 264 и женска 240 душъ“.

Через Млинище проходив колись то поштовий тракт і було чимало руху по ньому, але-ж як провели залізницю з Луцького до Здолубунова, то й тракт той став простою дорогою і руху по ньому зовсім ніякого не було. Іноді тільки проїде селом який небудь панок-обиватель з сусіднього фільварку в гості до Млинищеського пана, або проскакає кудись на слідство, за недоїмку, стаяновий з урядником, але-ж це бувало дуже рідко, так що коли часом зачують дзвінок начальства, то зі всіх хат люди вибігають дивитись мов на яке чудо.

Під'їждючи до села поштовим трактом, треба було піднятися у гору, а потім дорога наче прорізувала гору й проходила ярм між крутими стінами глинища. З цього глинища мабуть селяни брали глину на обмазку печий, долівок і присьб, бо обидва боки гори були дуже пориті і покирсовані.

Коли-ж проїдеш глинище, то перед очима відразу, мов на долоні, покажуть ся все село і навіть здалеку має гарну, мальовничу картину.

Поміж маленьких хаток перше всего застрітеш сільську церковцю, котра замітно виділяється над усіма будинками села. Церковця обсаджена кругом високими липами, розмальована білою фарбою, вже почорнівшою від часу, з зеленим заржавілим бляшаним дахом і банями; тут же недалеко стоїть окремо старенька-старенька дзвінниця, що зовсім поросла мохом, а біля неї на цвинтарі навалене дерево, мабуть на будову нової. Кругом церкви, старий цвинтар з хрестами, що з старости вже похилилися, а все це огороdжено дерев'яними штахетями. Неподалеку дімок з ганком сільського попа, отця Атаноніка Суботовича, мого старого приятеля і хорошого чоловіка.

Далі, за річкою, на полі, окремо від усіх, стоїть панський двір: високий, жовтий будинок в два поверхи, з роскішним садом, а біля нього ще кілька будинків і хаток, — то клуні, стайні, гамазеї, хліви й інші господарські будинки. Ця селитба по тамошньому зоветь ся „панський фільварок“.

Треба знати, що випадок, про який я далі оповідаю, став ся на Волині, а Волинь колись то була під рукою Польщі, через це й тепер там більша частина поміщиків — Поляки і живе скрізь по селах чимало Ляхів, від чого й в нашій українській мові часто нападають ся польські вирази, прізвища і слова.

Панський „фільварок“ будують трохи оддалік самого села, а часом навіть на кілька верст і стоїть він окремо на полі, так що виглядає одиноким хутором. Тут же, на фільварку, будують кілька простих хаток, де живуть ті, що служать у пана в паймах. А в паймах у панів найчастіше служать, як там їх прозивають „шляхтичі“, — це збідніша го-

лота, польського роду, безземельні. Живуть у пана часом цілими сім'ями, або як чиншівники за землю, котру беруть у нього на відробітки, або просто за „ординарию“.*) Через отой чинш пани „шляхтою“ орудують як захотять і обходять ся часом ще гірше, як було колись з кріпаками. Одначе ці шляхтичі-кріпаки, те-ж мають свою фанаберню і ніби сторонять від простих селян-мужиків, держат ся окремо, свого кола, здалеку: вони, бачите, не можуть рівняти себе з „хлопцями“ по своєму колись то панському роду, але-ж по теперішньому положенню і по господарству стоять і поводять ся гірше мужиків. Вони й досі не тратять надії на поворот Польщі і пануванне в рідному краї... Селяни їх те-ж не долюблюють й дразнять „скарбовими наймитами“, „панськими шкурами“, „підбрехачами“ то що, через що часто сварять ся між собою, а іноді й бють ся.

Тепер вже повстало, що часто до пана, чи до посесора, йдуть у найми і сільські мужики, а йдуть найбільше ті, котрі вкінці збідніли, або у яких надії землі малий, а сім'я велика. Такі йдуть на службу з нужди, а за ради куска хліба і живуть у „скарбових“ [панських] хатах і мають від пана ординарию.

III.

Чарівна ніч тим часом панує вже кругом. В темряві нічній курив ся від річки і розістав ся над селом легкий туман. Ні на селі, ні на фільварку не чути ніякого гомону, — все спало мертвим сном. Інокли тільки денеде вчувалось гарчання собак, чи протяжний переклик півнів... Круглий, як паляниця, золотий місяць, виплав на небо аза лісу і озолотив ясеним промінням білі хатки, садочки, церкву, сонну річку, — словом усю роскішну мовчазну картину і наче окутав все те чарівною ніткою і солодким маревом... Подув легкий вітрець, повіяло холодком і сирого мглою, але-ж як зігнулось широко, вільно, хорошо...

Деся далеко, далеко, під гаєм, зачув ся чистий, свіжий, жіночий голосок й затяг пісню:

„Ой, піду я понад лугом,
Там мій милий оре плугом!“

Пісня вчувалась в темряві ніби срібний дзвіночок і зливаючись з луною, неслась по сонному селу якоюсь дивною музикою, все стихаючи й стихаючи, а далі й зовсім пропала там далеко за лісом...

О, це мабуть якась сільська моргуха вже потягла за околицю, чи не зустрине там свого милого, чорнобривого...

Від панської селитби до села вела піскувата, курява дорога між чагарями. Чагарі вирости на місці колишнього старого тежого дубового ліса, котрий пан продав жидам на зруб, а тепер тут стирчали ще денеде тільки спорохнілі пеньки та зеленіли молоді кущі дубків і березянку.

По оцій то дорозі, з панського двору, показалась чоловіча тїнь, що спішно йшла до села. Місяць освѣтив її своїм блідим світлом... То був молодий парубок літ 22, не так то високого росту, круглолиций, чорнобривий, з трохи кирпатим носом і маленькими, чорними вусиками, що ледви пробивались над верхньою губою.

Йшов він з великим усміхом на лиці, мурликаючи про себе якусь пісеньку й все поглядав вздовж дороги на село, наче хотів щось то чи побачити, чи розглядіти в нічній темряві. Так пройшов аж до самої річки, зупинив ся вже на дерев'янім місточку, став, глянув знов по дорозі в село, але-ж не побачивши нічого, подумав трохи, а далі звернув в бік на зелену мураву сіножати і приліг на свіжжу пахучу траву.

Парубка того звали Михайлом. Він був круглий сирота, зостав ся одиноким, як ще йому було всього десять літ від роду. Батько і мати його померли від злої холери, а люди вони були дуже бідні, жили з поденної роботи і після смерти не лишили Михайлови, як то кажуть, ні кришки ні покрішки. Але-ж добрі люди його пожаліли і держали деякий час при собі. Хлопчик з нього був слухняний, покірний, доброго серця, прихильний до праці, а коли йому минуло 16 літ, то вже й сам почав пробивати собі дорогу, — пішов на службу до пана, на фільварок і там прослужив кілька літ. Спочатку був

*) Плата річна грішми чи хлібом.

Generated on 2015-08-15 18:23 GMT / http://hdl.handle.net/2027/luju.301121180004172
Public Domain in the United States; Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

наймитом, а опісля за те що добре поведив ся, пан його на-
становив у себе на клуні „гуменим“. І там його всі любили
за тиху, покірну вдачу, а пан платив добру платню і орди-
нарию.

Так Михайло потроху і копійку чималу зібрав і зробив ся
чоловіком зовсім статочним, бо не вживав ніколи горілки й
иньшої пустоти не знав. Ходив завжди у гарній одежі і жи-
лось йому, хоч і у пана, а все-ж таки добре, — усього було
доволі. Правду мабуть люди кажуть, що „хорошому всюди
буде хорошо“.

Але-ж Михайло не радував ся нічому... Часто боляче
щеміло його серце, часто він задумував ся і жалкував на
свою долю шербагу, що немає у нього ні рідних, ні близьких,
ні з ким добра поділити, любячим щирим словом ні з ким
перемовитись: сирота він безталанний, ні роду у нього, ні
племени.

Почав Михайло думати та гадати: як би одружитись,
та захити своєю домівкою, своїм господарством...

Став він учашати на улицю, або на вигін до коршми,
де в свята грали музики і куди зі всього села збирались
парубки і дівчата погуляти, поспівати та потанцювати. Все
то він поміж дівчатами шукав собі за вірною дружиноююю.
На нього, як на гарного, жоторного парубка зазирались сіль-
ські чорноброві моргу-
хи, і не одна була-б
в душі рада з ним
поженихатись, бо Ми-
хайло був жених завид-
ний: статок, тверезий
і копійчину свою мав.
Одначе серце його дов-
го не могло-б знайти
собі пристановища, як
би не трапилась одна
окавня, що допомогла
і стала йому в пригоді
в цьому ділі.

Якось одного разу,
вертаючись з села, куди
ходив по приказу свого
пана і відносив шинка-
реви жидови Шльомці
позикку, Михайло, бі-
ля воріт панського дво-
ру, зустрів молоденьку
дівчинку Вустю, доч-
ку одного заможного
Млиницького селяни-
на Пилипенка, котра
вертаючись з двору чо-
гось гірко плакала.

Зупинивши її, він почав ласкаво розпитувати, чому вона
плаче? Вустя розказала в жалем, що сьогодні ранком вона
вигнала на пашу свою корову, але не догляділа й корова зай-
шла на панське жито. Скарбові наймити зайняли її, загнали
у хлів і не віддають. Вона вже прохала пана, але-ж пан ска-
зав, що тоді тільки випустить корову, як Вустин батько за-
платить за спаш 3 карбованні. Піти й розказати про це
батькови Вустя боялась, — вони дуже сердиті, а своїх гро-
ший у неї не було, — ото-ж і є причина її невимовного горя
і сльї.

Михайло пожалів дівчинку і зараз же випустив зпід арешту
її корову. Вустя дуже цьому зраділа, гарно подякувала Ми-
хайлови за його ласку і так хороше глянула на нього своїми
карими оченками, усміхаючись крізь сльози, що Михайло
з тієї пори став ходити мов божевільний. Образ гарної Вусті
завжди миготів перед ним і не давав йому сулокою ні в день
ні в ночі.

Незабаром після тієї оказії, на празнику „Зелених
свят“, у сусідньому селі, біля церкви. Михайло з Вустею
знову побачились й краще спізнали одно другого, як верта-
лись до дому, відбившись від гурту. А потім вже почали
частевько таки, тайком від усіх, бачитись то денебудь за се-
лом під гасом, то за оторопцями біля ставку, і згодом, якось

ніби несподівано, сердця їх з'єднались й вони щиро і вірно
покохались...

Пролежав Михайло на траві задумавшись, кілька хви-
лин, а далі, мабуть йому пригадалось щось гарне, бо лице
його оживилось, усміхнулось і він весело засьпівав:

Через річеньку, через болото,
Подай рученьку, моя золото,
Через річеньку, через биструю,
Подай рученьку, я поцілую!..*

Голос його поніс ся по тихій річці й віддав ся луною
аж за селом, а рівня як шкло вода ніби всколихнулась від
того, задріжала дрібною вугільку, а загоріле кругле личко
оживила мовчазно-сонливу картину.

IV.

Через який час з села по улиці, крадучись попід тином,
показалась жівоча тінь, що спішила на голос Михайлової пісні.
То була молоденька, гарненька як квіточка, дівчинка літ 17,
дуже милої вроди. Великі карі оченята блищали в темряві
ночі, мов два розжарені вугільки, а загоріле кругле личко
з трошки заостреним носиком, здавалось несміливим й якимсь
боязко-дитинячим. Сорочка з грубого полотна з вишитими по-
ликами прикривала пару тремтячих грудий, а стрункий, глущ-
кий стан її міцно стя-
гувала червона корот-
ка запаска і закривала
ноги до колін, від чо-
го вона своїми босими
маленькими ніженьками
дуже дрібно ступала.
По простому убранню
дівчини видко було, що
вона, йдучи до свого
милого на любову роз-
аову, не дуже то при-
биралась і строїлась,
а пішла в такому уборі,
в якому ходила дома
і в якому працювала
увесь минулий день.

Михайло між тим
вже перестав сьпівати
і лежав задумавшись
на траві, підклавши під
голову руки, глядючи
в небо блакитне, на ко-
трому блищали віронь-
ки і денеде плили білі
як молоко хмарки...

Зачувши знаємі кро-
ки, він скочив, прислу-
хав ся і мов несамовитий кинув ся на зустріч дівчині, котра
тепер переходила місток і вже розділяв їх тільки куц зеле-
ної орішини.

— Вусте, це ти? — запитав Михайло.
— Михайле?... — здригнула і засоромилась Вустя.
— Здоровенька-ж будь, моя ягідко!

Михайло схопив Вустю, обняв і почав міцно цілувати
і пригортати.
— Я тутки тебе вже давно дожидаю; ти сьогодні щось
опізнилась?

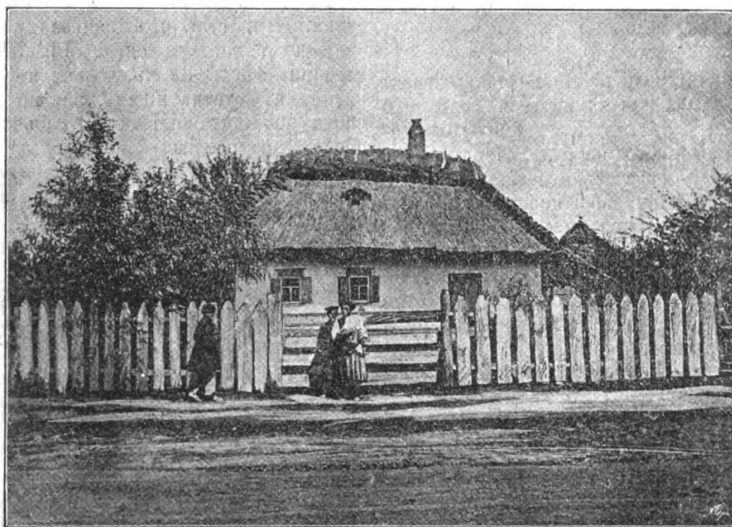
— Та бачиш, голубе, сьогодні зібралось багато роботи,
треба було все поладити; завтра дає Бог свята, а тут ще
мама чогось довго не спала, не можна було ніяк викрастись.

Михайло обняв Вустю за стан і посадив рядком з со-
бою на траві.

— Вусте!.. А знаєш, моя горличко, що я зараз, ле-
жачи отут на траві і тебе дожидаючи, продумав?

— А що таке?

— Ось що: я жити без тебе не можу, далі чекати не
сила моя. Тепер мені до того дійшло, що коли одного дня
тебе не побачу, то ходжу мов божевільний й робота з рук
валить ся.. Се вже навіть пан завважав і трохи дорікав мені..
Ждати більше не можу... Піду я завтра до твого батька

Хата в селі Мосачівці, Черніаського повіту, Міївської губернії.

[Відрець української сільської хати].

і матері, упаду їм до ніг і буду прохати, щоб віддали тебе за мене!

— Ох, соколе мій ясний!... — відмовила на це жалібно Вустя, опустивши долі карі оченята. — І мені те-ж без тебе не жити на білому світі, але боюсь я одного.. Чує моє серце, що батенько не згодить ся на наше щасте... Він кілька разів казав, що дуже не любить панських наймитів...

— Та що-ж з того, що я наймит? Хіба наймит не може бути хорошим чоловіком?... Хоч би так і правда була, що у нас в дворі мало статочних людей, але-ж я з ними й компанії не воджу, а горілки то й зроду не вживаю. Коли-б я був, як ті другі або пияюга або розбишака, то повір, що і пан до мене був би не такий і певно не повірив би мені своє добро і ключі та й не становив би мене гуменним.

— Так то воно, так, мій любий, але що-ж подієм з батеньком; він знай одно каже: коли наймит, то вже певне або пияюга, або ледащо...

— Ну, а вже як на те піде і як що батька твого буде така воля, я можу кинути службу у пана. У мене, хвалити Бога, єсть своя копійка, зібрав трошки, збудую нову хатку, візьму у пана землі на чини або на виплат і заживемо тоді своєю домівкою, своїм господарством...

— А на віщо-ж тобі хатку будувати?... Я у батенька одна. Боже борони, помруть, — мені-ж все достанеть ся, а то тепер можеш вступити в нашу сімю приймаком..

— І то правда, моя люба... Словом я все зроблю за-для них, аби вони тільки віддали тебе за мене, моя ти зірочко ясна!

Тут Михайло знов почав палко обнімати і цілувати свою Вустю.

— Я і сама буду багата батька і матусю, — вони мене дуже кохають, — я у них одиначка і знаю, що вони згодять ся на наше щасте.

— Ну, як що так, то й часу нічого нам гаяти надаремне, — завтра-ж піду до них і буду прохати!... Ви завтра напевне будете в церкві?...

— А як же, звісно, будемо.

— Оце гаразд... Коли будете виходити з церкви, я ненароком підійду до вас, покличу батька в коршму до Шльомки, поставлю йому четвертину і скажу прямо про наше діло; я вже зумію його приєднати.

— Дай то Господи Милосердний, щоб вони згодились.

— Та певно згодять ся; батько добрий... Я й то сказати, не раз йому у пригоді ставав, коли бувало він чого небудь прохав пана, я завжди за нього заступаю ся і пан робив по моему.

— Завтра у церкві я буду щиро молитись Богови. Він почує мою молитву й допоможе нам...

— Так, так, моя ягідко, і я молити мусь, свічку поставлю і Бог вислухає нашу молитву, — допоможе, і ми з тобою увесь вік будемо щасливі!...

Михайло промовив це з великим чуттєм, і навіть знявши бриля, перехрестив ся.

— О, мій коханий!... Ми будемо з тобою щасливі! Я так тебе кохаю, так кохаю, що й сказати не можу!... Без тебе не переживу й хвилиноньки, коли нас розрять...

На очах у Вусті затремтіли сльози...

— А я то, я... Коли воно все піде на лад, тоді моему щастю не буде міри і кінця!... Я буду шанувати тебе як квіточку рожевую, виховувати як панночку-ясочку!... Моя ти радосте, мій ти сніе чарівний!...

Михайло почав ще дужче цілувати Вустю в личко, губи, оченята, бровенята... Вона розгорілась, щічки так і палали в огні, а карі очі аж заблещали в нічний темряві.

— Раю мій!... — прошепотіла Вустя завмираючи.

— Серце, золоту, моя ти королівно!...

Яке чисте кохання, скільки почуття, яке невимовне щасте вони переживали тепер! Ну, що багатство, що знатна врода, що почоти, поважання, супроти цих хвили безмірного, простого, але-ж вірного кохання?!... [Конець буде].

Двоїста пісня.

(БАЙКА).

У милому місяцю маю
Я вирок почув незабутний.
Питав я у гаю тоді соловейка: —
Скажи мені правду, пташино малейка,
Чи сьпів твій веселий, чи смутний?
Бо сам я — того не вгадаю!

— Не знаю я те-ж, козаченьку! —
Мені соловей відмовляє, —
— Бо в дрібнім, та дзвінкім моїм щebetанню,
В мозку весняному гимні кохання —
Двоїстая пісня дунає
Людськóму серденьку:

Коли мене слуха щасливий,
То в серці веселім заграє
Іще веселіше дзвінка струнина,
І тішить ся, мліє щаслива людина,
Сама від утіхи сьпіває,
Для неї мій сьпів — „чарівливий“!

Коли-ж мене слуха нещасний,
Що згадає щасте давнійше, —
Не тішить його те дзвінке щebetанне,
У пісні моїй почува він риданне,
Зітхає він сам ще смутнійше!...
Отак, мій козаче прекрасний!

Анело.

ДО ПТАШИНИ.

[З болгарського поета Москва].

Скажи, пташино: ти літала
Через моря, лани, ліси..
Чи то-ж уваги не звертала
На край чудової краси:

Де стільки років люд нещасний
У тяжких ретязях кона,
Де на Голгофті кат всевласний
Його ще й досі розпина?...

Той люд — потомок є слаутний
Борців за істину сьвяту!
До долу хилить гніт незбутний
Державну голову оту.

Ти чула стогін від паруги?
Вбачала слізюньки дрібні?
Благаю дружної послуги:
О, засьпівай про них мені!

Що жде бездольців? Перемога?
Чи люта смерть покриє все?
Ні, невен я, пташино вбога,
Нам волю будучність несе.

Коли згадаєш знов про вирій,
Де в муках гине бідний край, —
То засьпівай про сум мій щирий,
Моє витанне передай.

Павло Граб.

УКРАДЕНЕ ЩАСТЕ.

Драма з сільського життя в 5 віях Івана Франка, відзначена на конкурсі галицького Вибулу краевого 1892-ого року.

— [Далі.] —

ДІЯ ТРЕТЯ.

Місце перед коршмою. З правого боку сільська дорога, з лівого високий пліт, в глибині сцени коршма з широкою, отвореною брамою. Під коршмою ослови, коло плота грубі деревляні колоди, на котрих можна сидіти.

ЯВА ПЕРША.

Три дівчини виходять з коршми, по недільному убрані.

Перша дівчина. Живенько сестриці, живенько біжіть, та скликайте парубків!

Друга дівчина. Або що? Що казав Шльома?

Перша дівчина. Буде музика. Біжіть!

Третя дівчина. Ба, а віт позволив?

Перша дівчина. Та видно позволив, коли Шльома каже.

ЯВА ДРУГА.

Війт і дівчата.

Війт (надходить улицю і завертає до коршми, зачув їх слова). Ага, ви вже про музику! Не позволив війт, не позволив, і не позволить ніяким сьвітом.

Третя дівчина. На маєш! А чи я не казала?

Друга дівчина. Як то, то й на пущіне музики не буде?

Війт. А не буде, не буде.

Перша дівчина. Не слухайте, сестриці! Біжіть живенько! Коли Шльома казав, що буде, то вже певно буде! (Беруть ся за руки і сьміючись вибігають).

Війт. Ах, ти сороко трескитлива! То в тебе Шльомино слово старше, ніж мов? Чекай по ти! (Грозить на нею костуром, відтак поправивши на собі кожух, іде до коршми).

ЯВА ТРЕТЯ.

Настя і ще дві жінці виходять з коршми.

Настя. Та куди ви, кумо?

Перша жінка. Та хіба би до дому.

Настя. Е, маєте час. Там у вас, Богу дякувати, діти не плачуть. Ось посідаймо тут на колоді. Адіть, як сонечко пригріває, аж любо посидіти. Ще тільки пущіне, а ту вже немов би весна починала ся.

Друга жінка. Та й справді сядьмо. Нікуди нам квапити ся. Чую, що музика буде, то подивимо ся, як молодіж гуляє. (Сідають).

Перша жінка. То кажеш, кумо Насте, що з Миколою зле? Настя. Дух сьвятий з нами, кумочко! Кажуть, що єго таки вішати будуть.

Обі жінки. Господи! (Хрестять ся).

Перша жінка. І хто би був подумав, що він душогуб! Такий тихий, та смирний...

Друга жінка. Ой кумонько, чоловік усе чоловіком, а нечистий, бодай моци не мав, усякого підкусить.

Перша жінка. Ба, та чути, що там великі гроші у Абрамка забрали. Не знати, чи віднайдено їх?

Настя. Де там, ані сліду. Микола мовчить як заклятий, не хоче сьпільників видати.

Перша жінка. От дурний! Ніби то єму що поможе, як він буде гнити, а ти уживати.

Друга жінка. Га, то у них уже такий злодійський закон, що один другого не сьміє видати, аби і сам туй погибав.

Перша жінка. То камяні душі. Господи! І десь такі люди родять ся і материне молоко сьуть і по землі ходять і пісень сьпівають!...

Друга жінка. Ні, кумо, пісень вони не сьпівають. Ніколи не сьпівають. Хіба ти чула коли, щоби Микола сьпівав?

Перша жінка. Та й справді! Від коли єго знаю, то пісні я від него ніколи не чула! Отто диво!

Друга жінка. Ну, а що-ж єго жінка? От іще бідна! Така молода, така красна, і з такого роду славного!... Таже про єї вігня по всіх селах слава йшла. Перший богач

був на весь повіт, і ліпотент громадський. А тепер ось на яке зійшла!

Настя. Ой кумонько! Не знаєте ви, що то за жінка.

Перша жінка. Ну, або що?

Настя (понижає голос, з притиском). Остатна!

Обі жінки (бють ся об шиї руками). Що ви кажете?

Настя. Що чуєте. Адже ми близькі сусіди. То я ніби не звачаю, але все добре бачу, що у неї робить ся.

Обі жінки. Ну, та що, що? Розкажу!

Настя. Та що вам розказувати? Гідко розказувати. Знаєте, з ким собі заходить? З шандаром. З тим самим, що єї чоловіка до криміналу завдав.

Жінки. Господи!

Настя. Вона здавна з ним любила ся, ще дівкою бувши. Він з того села, що й вона. А єї брати силою видали за Миколу.

Жінки. Ну, се ми знаємо. Але з шандаром!...

Настя. Він у неї два рази що тиждня ніч ночує. Смерком приходить, досьвіта відходить. Він, бачите, за Миколовими сьпільниками пошукує. Мойому чоловікови сам так казав, а якже!

Жінки. Господи!

ЯВА ЧЕТВЕРТА.

Анна, жінки і Настя.

[Підчас тої розмови сцена звільна заповнює ся парубками і дівчатами. Вони стоять купками, гуторять, сьміють ся. Старші жінки і чоловіки одні проходять улицю, другі заходять у коршму, або виходять із неї.]

Анна (входить одягнена по недільному, оглядає ся боязко і наближуєсь до сидячих жінок). Слава Ісусу Христу!

Перша жінка (холодно). Слава на віки!

Анна. А не було тут?... (Уриває і озирває ся).

Друга жінка. Ви за своїм чоловіком озираете ся? Ні, не було єго тут!

Анна (обертаясь до неї залюбана). За чоловіком? Ні, я не за чоловіком.

Настя (з уципливим докором). А ми тут власне про него згадували, кумо Анно, чуєте? Кажуть, що він дуже слабій. Анна (мов неприємно). Слабій? Я не чула, а що єму таке? Настя (так само). Та вішати єго мають.

Анна (стрепенула ся, а далі бачучи, що Настя з неї кпить, відповідає також уципливо). Вішати? Га, се така слабість, що я єму на неї не пораду. Як завинив, то нехай покутує.

Настя (відвертає ся від неї плечима, до першої жінки). А знаєте, там один чоловік із Непитова сидів з ним у одній казни, а тепер вийшов. То розповідав моему чоловікови. Переказував, каже, з вашого села Задорожний: Просіть там мою жінку, щоби мене хоч раз відвідала. Нехай мені який крейцар переласть, чисту сорочку принесе. Та й нехай мені адвоката найме.

Анна (відходить на улицю і щезає).

ЯВА ПЯТА.

Ті самі, без Анни. Парубків і дівчат більше сходить ся. Гомін.

Перша жінка. Огидниця!

Друга жінка. Погане віле!

Настя. Без серця вона! І відразу се було видно. Адже як єго брали, то аби вам слово сказала, аби одну сльозу проронила, як чесній жінці годить ся! Де там!

Перша жінка. Цікава я, за ким вона тут шукала?

Настя. Та за ним, за ним! За своїм шандаром.

Перша жінка. Ба, а він хіба тут є?

Настя. Нині я виділа єго в церкві. Видно, що є.

Друга жінка. Та й мені здасть ся, що я єго бачила, як до вігта йшов.

Настя. Вона певно ждала на него в хаті, а не можучи діждати ся, пішла за ним по селі шукати.

Друга жінка. Ну, сего би вже було за багато. Хіба би весь встид загубила.

Настя. А ви думаете, що не загубила? Ану, побачите! Вона тут ще з ним і танцювати буде.

Жінки. Тьфу! Пек і сьма!

ЯВА ШЕСТА.

Ті самі, музики, потім війт.

Гомін серед молодіжи. Музики ідуть! Музики! Ладьте місце для музик! (Кілька парубків вносять підвешену лаву з коршемних стій і ставлять з надвору під стіною). Ось так! Тут буде добре!

Музики (три селяни, один з скрипкою, другий з басом, третій з решетом входять, кланяють ся на всі боки, відтак вилазять на лаву, де їм тимчасом поставлено стільці. Вони сідають і потягають смічками по струментах, трібуючи їх. Гомін довкола, сміхи, жарти. Сцена заповняє ся).

Війт (виходить із коршми, грізно). А тут що? (побачивши музику). А ви що тут робите? Хто вам дозволив?

Музики (встають, знімають шапки, скрипник говорить). Пане начальнику, нас закликали. Ми люди зарібні. Не наше діло питати дозволу. Нас закликали, казали, що можна.

Війт. Хто вас закликав?

Скрипник. Та парубки, а хто-ж би. Он Андрух, та Олекса та Степан. (Товпа стихає. Три парубки виходять наперед і кланяють ся війтови).

Війт. А вам чого треба?

Перший парубок (кланяє ся). Та ми би просили, пане начальнику, щобсьєте дозволили трохи потанцювати. Нині пущіне, то вже остатній раз.

Війт (строго). А чий ти?

Парубок. Та Василя Півперечного, Олекса.

Війт. А був ти нині в церкві?

Парубок. Та був, пане начальнику.

Війт. А чув ти, що єгомость наказували?

Парубок. Та чув, пане начальнику.

Війт. А наказували вони вам на музику та на танці до коршми ходити?

Парубок. Та не казали.

Війт. Ну, а ви так слухаєте наказу?

Парубок (чухаєсь в потилицю і всміхаєсь). Та хто би там того слухав, пане начальнику! Намі єгомость старенькі, хіба вони знають, чого молодим потрібно? То вже як ви поводите... То від вас залежить, а не від єгомости.

Другі парубки. Так, так! Ми вже пана начальника просимо дозволити нам.

Війт. Не дозволяю! Не можна.

ЯВА СЕМА.

Ті самі і Шльома.

Шльома (вибігає з коршми з фляшкою і чаркою). Як то не можна? Чому не можна? (До парубків) Ні, ні, не бійте ся, пан начальник жартують. Чому би не було можна? (Наливає чарку) Ну, пане начальнику, дай вам Боже здоров'є!

Війт. Ні, Шльома, раз тобі сказано, що не можна, то не можна. Я випити випю, бо щось мене в тунку млоїть (не) і заплачу тобі, але танців ані музики мені не сміє бути.

Шльома. Але-ж пане начальнику, ви не маєте права мені закаувати. Се мій заробок. У мене є патент.

Війт. Патент? Який патент?

Шльома. Як то який? Цісарський патент. З печаткою! Ось дивіть! (Витягає за пазухи папір зложений у десятеро і подає его війтови).

Війт (незручно розвиває папір, обзирає его на різні боки, очевидно не вмюючи читати, а відтак віддає йому). Га, сли так, сли маєш патент, то інча річ. То вже не моя власть.

Шльома. А видите? Чи я не кавав, що музика буде? Ну, хлопці, чого стоїте? Беріть ся до дівчат! Адіть, як вони півроку настроїли ся танцювати. А ви, музики, вишете?

Музики. Ба, та нам так і належить ся.

Басіста. Сам Бог прикавав.

Шльома (частує їх). Ну, пийте-ж, пийте, а грайте добре!

Музики. То вже наша річ.

Війт. А памятайте мені, щоби все порядно, без образи Божої!

Шльома. Чусте, що пан начальник каже? Без образів Божих!

Війт. А скоро сонце заїде, зараз мені перестати і до дому розходити ся. Я ту присяжного пришлю, щоби ніхто не смів...

Шльома. По що, пане начальнику? По що присяжного трудити? Хіба я сам не знаю, що ся належить? Як прийде

той час, то вже я сам їм скажу, що треба перестати. Ну, ну, бавте ся! А ви, пане начальнику, ходіть зо мною, я вам маю щось дуже ладне сказати. (Тягне его до коршми).

ЯВА ОСЬМА.

Ті самі, без війта і Шльоми.

[Юрба розступає ся, очищуючи місце по середині. Старші чоловіки і жінки засідають то коло музик, то полід стіною на ослонах, то на колодах. Діти вилазять на пліт. Парубки і дівчата у дві лави стоять довкола. Музика зачинає грати].

Один парубок. Гей, погуляймо нині! Нехай лихо сміє ся! Ану, музики, коломийки! Та такої вріжте дрібної, щоб аж жижки трусили ся! (Музики грають коломийки, кілька пар танцює. По ягімось часі музика уривають, танцюючі стають).

Парубок. А то що? Чого ви стали?

Скрипник (показує смиком на улицю).

Гомін. Шандар! Шандар! Той, що Миколу до криміналу завдав! (Всі стихають, на лицях видно неспокій, а навіть бстрах).

ЯВА ДЕВ'ЯТА.

Ті самі, жандарм і Анна.

Жандарм (тягне Анну за руку). Але ходи-ж бо, ходи! Чого тобі онимати ся?

Анна. Бій ся Бога, Михайле! Пусти мене! Ади, люди ззирають ся.

Жандарм. Ну, то що, що ззирають ся? Кому цікаво, нехай дивить ся. А мене то що обходить? Я з людського диву не буду ні ситий, ні голоден.

Анна. Але встидно. Лице лупає ся. Шеццуть, пальцями показують.

Жандарм (грізно дивить ся на неї). Анно, я думав, що ти розумна жінка, а ти все ще дурниці плетеш. Після того, що стало ся, ти ще можеш вважати на людські позирки і пошепти! Тьфу, чисто бабська натура!

Анна. Михайле!...

Жандарм. Ні, не кажи мені так! Не хочу тебе знати ані бачити, коли ти така.

Анна. Михайле!...

Жандарм. Ну, ну так ідеш?

Анна. Господи, що-ж я маю робити!...

Жандарм. І танцювати будеш зо мною?

Анна (з жахом). Тут? При всіх?

Жандарм. Ти знов своє? Ані слова більше! Будеш, чи не будеш?

Анна (шепче). Господи, додай мені сили! (Подає ему руку. Обоє наближають ся до юрби перед коршмою).

Жандарм. Слава Ісусу!

Селяни і селянки (кланяють ся). Слава на віки!

Жандарм. Я чув тут перед хвилею музику, бачив танець...

Парубок. Ну, а хіба що? Не вільно нам?

Другий парубок. Нині пущіне.

Третій парубок. Нам пан начальник дозволив.

Жандарм. Ну, ну, а я нічого не кажу. Потанцюйте собі. Ну музики, грайте! Най почую, як ви тут у Незваничах умієте. Може й мене охота візьме з вами покрутити ся. Позвольте, хлопці?

Парубки. О, просимо, просимо! (Музика грає. Жандарм послухавши троха, бере Анну за руку і відходить з нею до коршми).

ЯВА ДЕС'ЯТА.

Ті самі без жандарма і Анни.

Перша жінка. Та й справді пішла з ним.

Друга жінка. Видно, що їй зразу ніяково було. Троха противилась.

Настя. Ще не привикла, кумо. Але привикне швидко. Він єї привчить.

Друга жінка. Та й страшний же! А найстрашніший, як усміхає ся. Так ті зубиці білі та великі виставить, що здає ся чоловікови: ось-ось укусить. (Музика, танці. По хвилі жандарм і Анна виходить з шинку, беруть ся за руки і пущають ся також у танець.)

ЯВА ОДИНАЙЦЯТА.

Ті самі, жандарм і Анна (танцюють. Помаду танцюючі пари розступують ся. На всіх лінях обурене. Жандарм і Анна лишають ся самі).

Жандарм (побачивши се зупиняє ся, грізно). А се що? (Обертає ся кругом). Чому не танцюєте?

Парубки (кланяють ся, лукаво). Нам досить.

Жандарм. Як то? Не хочете більше?

Один парубок. Ні. Помучились.

Жандарм. Хлопці, се ви задля мене?

Парубок. Може й так.

Жандарм. Що? Ви сьмієте мені такий встид робити?

Парубок (сьміліше). А пан сьміють нам такий встид робити?

Жандарм. Який?

Парубок. Танцювати з такою жінкою.

Жандарм. З якою?

Парубок. Самі то ліпше знаєте, з якою. Ми з нею не танцюємо.

Жандарм. Але я з нею танцюю. Ви мені не сьмієте встиду робити. Я цісарський слуга.

Парубок. Ми всі цісарські. А до танцю ви нас не присилуєте.

Жандарм (мякше). А може й присилую. (Кричить). Жиде! Гей, Шльома!

ЯВА ДВНАЙЦЯТА.

Ті самі і Шльома, за ним вїт.

Шльома (з лїваром у руці). Чого вам треба, пане постенфірер? **Жандарм**. Відро горівки й пів бочівки пива для всієї громади, на мій рахунок, розумієш? А зараз.

Парубок. Ви, пане шандаре, дармо не експенсуйте ся! Ми вашої горівки анї вашого пива пити не будемо і в танець з отсею кобітою не підемо. Ми анї вам анї їй чести не уймаємо. Що собі маєте, то собі майте, але танцювати не можемо. Вільно пану начальникови заборонити нам дальше бавити ся, то ми розійдемо ся. Гей, хлопці, дівчата, ходїмо домів!

Вїт (стає по середині). Гов, гов! А ту що таке стало ся?

Парубок (кланяє ся). Нічого, пане начальнику. Потанцювали, та й до дому йдемо.

Вїт. Ба та так живо?

Парубок. Адже ємоште остро заказували.

Вїт. Ти блазню оден! Мені тото будеш пригадувати? Кади такому, що носе не має, а не мені. Ти думаєш, що я такий дурень і не бачу, що тут діє ся?

Парубок. Ну, то чого-ж пан начальник питають ся?

Вїт. Мовчи, дурню! Хлопці, встид вам таке робити! Пан шандар нині ваш гїсть, самі ви его впросили — не бїйте ся, я бачив через вікно! Ну, а тепер такий бешкет єму робите? Фе, так не гарно.

Парубок. А нам випадєє з такою разом танцювати?

Вїт. Анна порядна господиня! Чого ви від неї хочете?

Парубок. Чоловіка вїшати мають, а вона тут буде танцювати. То так порядна господиня робить?

Вїт. Не слухайте того, діти! Се брехня. Єї чоловіка ще не судили, ще не знати, чи він що винен, а без суду нікого не вїшають. А коли пан шандар не цурає ся вести єї в танець, то ви не маєте права нею цурати ся. Ну, ну, не фиркайте ся, а будьте раді, що вам дозволено бавити ся. А ви, пане шандаре, не противте ся дїтвакам. Самі бачите, вони то не з алого серця. Ну, музики, ну, грайте! (Музики звільна, млаво починають ся танці. По якїмось часі жандарм з Анною знов пускають ся в танець. Нараз на півтактї музика уриває, пари крім жандарма і Анни стають мов вкопані).

ЯВА ТРИНАЙЦЯТА.

Ті самі, по хвили Микола.

(Музика і часть танцюючих бачуть Миколу ще заким він появил ся на сцену. Жандарм і Анна обернені до него плечима).

Жандарм (тупає ногою). До стосог кадуків! А се що знов? Чого ви урвали? Гей, музики! Ви хочете...

Музика (мовчки показує сміхом).

Жандарм (обертає ся, поглянув Миколу). Га, а се що?

Микола (в кожусі, оброслий бородою, з вузликом на плечах, входить і кланяє ся народowi). Слава Ісусу Христу!

Всі. Слава на віки!

Анна (побачивши его, скрикує). Господи! Пропала я! **Миколо!** **Микола** (всьміхає ся сумовито). А, що бачу, і моя жінка тут.

Ото добре. І ви тут, пане шандаре? Та, бачу, я вам бабаву перервав?

Жандарм. Ну, як ся маєш, Миколо? Що з тобою чувати? Пустили тебе?

Микола. Та, Богу дякувати, пустили.

Жандарм. Дуже мене то тішить (підходить і подає єму руку). А знаєш, кому за се маєш дякувати?

Микола. Та відки мені знати? Хїба мені там скажуть? Прийшли, отворили казю, казали забирати ся, та й по всему.

Жандарм. Мені маєш подякувати.

Микола. Тобі? А то як?

Жандарм. Бо я таки віднайшов правдивого убійцю. Та й то не одного, а цілу компанію. Не нині то завтра їх арештую. Коштувало мене се труду, то певно. Був чоловік і в такий, що мало сам головою не наложив, ну, але знаєш, як я тебе арештував, то так мене щось коло серця почало нудити. Все мені здавало ся, що ти не винен і будеш думати, що я тебе доброхїть в бїду ввалив. І я не міг спочити, поки не патрафив на слід убійників.

Микола (кланяє ся єму). Най тобі Бог заплатить за все добре, а за зло... (глядить з докором на Анну). Злого най вам Бог не памятає!

Жандарм (сьміє ся). Ну, злого! Так багато злого я нікому не зробив. Мені може дехто більше зробив злого, а я нікому не випомінаю.

Микола (поспішно). Я також ні, також ні! Хорони Господи! Що там випомінати.

Жандарм. А я от нині твою господиню ледво витягнув сїломінь з дому, щоби троха провітрила ся, та між людей показала ся.

Микола. Спасибі, спасибі тобі, що хоч ти за неї дбав. Чув я, там, у тім пеклі, чув, як ти єї дозирає. Спасибі! (Кланяє ся). Ну, Анно, а ти що так стала, мов осуджена? Чому не виташ ся зі мною?

Анна. Будемо ще мати час витати ся. Що тут перед усіми людьми?

Микола. Правда, правда. Се домашнє діло, ніщо его перед людьми показувати. Ну, так ходїмо до дому. В ласці Божій оставайте ся, люди добрі! (Кланяєсь і пускає ся їти. Анна за ним).

Жандарм. Миколо, гов! А постїй но!

Микола (озираєсь). А чого тобі?

Жандарм. Ба, а мене не кличеш до себе? Адже-ж нині празничний день, треба его якось обїляти. Го, го, не думай, що се тобі так увїде ся!

Микола (заклопотаний). Що-ж, коли твоя ласка... А я, правду кажучи, не думав...

Жандарм. Де ти в своїм житю коли що думав! Усе другі за тебе думали. Так чекай же, не знаєш ти чести, то я тебе погожу. Гей жиде!

Шльома (вибїгає з порожніми шклянками). Чого вам потрібно?

Жандарм. Фляшку горівки, вишняку, що там ще маєш доброго, спакуй у кошик, а зараз! Плачу готовими.

Шльома. Ни, ни, чи я то від нана постенфірера домагаю ся? А куди тото відїслати?

Жандарм. До Миколи. А живо!

Шльома. Добре, добре! (Відходить до корини).

Жандарм (махає шапкою). Ну, люди, гувайте здорові!

Настя (ворочєє за ним). На зломану голову! (Музика. Парубки і дівчата знов лагодять ся до танцю).

Заслона спадає.

[Далї буде].

Нові поетичні твори С. Руданського.

◆ [Далі]. ◆

77.

Розумний панич.

Привіз дідич раз на сьвята
Іві школи сина
І не може натішитись,
Що вчена дитина.
Раз адибас гуменного
І тому хвалить ся:
„Ото, каже, мій синочок,
Як у школі вчать ся!...
Та і розум, що за розум!
Як тобі, Іване?“
— А міні то щось не так-то
Здасть ся, мій пане!
Бо як би наш панич мали
Розуму до волі,
То нічого їм би було
Вчити ся у школі!

78.

Суходольський.

Згинув шляхтич Суходольський,
Вже в костьолі тіло,
І з під небка ксьондз навколо
Поглядає сьміло.
Далі мову зачинає
Тільки не по польськи,
Зачинає по латині
„Ubi Suchodolski?“⁽¹⁾
І поглянув ще навколо:
„Ubi Suchodolski?“
Далі ще раз кругом глянув:
„Ubi Suchodolski?“
Аж пнячка їден слухав:
„Ubi“ все та „ubi“,
Далі й каже: — Знаєш „ubi“?
У чортовій губі!

¹⁾ Де Суходольський?

„Łzesz, galganie!²⁾ він у Бога!“
Ксьондз відповідає,
„Враз з Сьвятими його хвалить
І на арфу грає!“
А пнячка похилив ся,
За ліхтар увяв ся:
— Та не знаю, хто з нас „galgan“, —
Сьміло обізвав ся,
Бо покійник не знав того,
Як і лудку взяти,
То де йому перед Богом
Ще й на арфу грати!

79.

Варена сокира.

Прийшов москаль на постій,
Заглядає в очи:
„Сварі бабка што нібудь!“
А бабка не хоче.
— Нема! — каже. „Как не бить?“
— А нема нічого!
„Да ну, бабка, не шуті!“
— Та нема-ж, їй Богу!
„Так і нет суда на нет!...
А тапор імеєш?“
— Та сокира десь була?
„А вади нагрєєш?“
— Та нагрію; що-ж з води?
„Нічаво! паладїм,
Лиш би тапор да вада,
Што нібудь да сладїм!“
Горить вогонь у печі,
Окріп закінає,
Москаль бере у окріп
Сокиру кидає.
„Тепер, бабка, еслі-б так
Хоть крупнї нежного...
Бято било-б знаєш што?
А ну-ка ей-Богу!“

²⁾ Брешеш, ледащо!

Пішла баба до сїний,
Пригоршу приносить,
Але москаль, бісів син,
Сальця іше просить.
Внесла баба і сальця,
А далі до юшки
Підкинула і сама
Соли та петрушки.
І все єї на умі
Варена сокира,
А сокиру вже давно
Витягнув пєявіра.
Укипіло — їв москаль,
Баба помагала,
Москаль ранець натягав,
Баба додала.
Москаль ранець натягнув,
Та й пішов пєявіра,
Баба-ж сидить та хвалить,
Що добра сокира.

80.

Жалібний дяк.

А що тільки в церкві дяк
„Іже!“ засьпіває,
Бідна баба у кутку
Мало не вмлїває.
Аж завважив тєє дяк,
До неї забрав ся:
„Чого плачете ви так?“
Стару запитав ся.
— Як не плакати міні, —
Стара баба каже,
Коли мене голос ваш
Аж за серце вяже.
Так колись моя коза
На льоду кричала,
Як там її звїрїна
Бідну розривала.

[Далі буде].

ИСТОРИЯ ЛИТЕРАТУРЫ РУСКОЙ.

НАПИСАВЪ ОМЕЛЯНЪ ОГОНОВСКІЙ.

ПЕРІОДЪ НОВЫЙ.

Литература наукова.

[13. Михайло Драгомановъ].

◆ [Дальше]. ◆

В. Статїя въ мовѣ болгарскѣй.

1. Славянскитѣ сказанія за пожертвуванне собственно дѣте. („Сборникъ за народни умотворенія, наука и книжнина“; кн. II). Софія 1889.
2. Славянскитѣ сказанія за рожденнето на Константина великий. (ibid.). Софія 1890.
3. Славянскитѣ варіянти на една евангелска легенда. (ibid., кн. III). Софія 1890.
4. Славянскитѣ прѣправки на Едиповата исторія. (ibid., кн. V—VI). Софія 1891. 1892.
5. Забѣлѣжки върху славянскитѣ религиозни и етически легенди. I. Божието правосѣдие. (ibid., кн. VII). Софія 1892. — II. Дуалистическото миротворенне. (ibid., кн. VIII. X). Софія 1892. 1893.

Въ мовѣ французкѣй издавъ Драгомановъ мѣжъ иншимъ ось-що:

La littérature oukraiñienne, proscrite par le gouvernement russe. Rapport présenté au congrés littéraire de Paris (1878) par Michel Dragomanow. Genève 1878.

Le tyranicide en Russie et l' action de l' Europe occidentale. Genève 1881.

Въ V. томѣ издавництва „Géographie universelle“ E. Reclus надруковано етнографично-статистичнї частини, що ихъ написавъ Драгомановъ.¹⁾

Въ мовѣ италіянскѣй надруковано отъ-сей творѣ Драгоманова: „Ukraiño. Il movimento letterario ruteno in

¹⁾ Деякі статїя Драгоманова надруковано у французкихъ фольяльорныхъ виданїяхъ „La Melusine“ и „La tradition“

Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Russia e Galizia" (1798—1872) — в журналъ „Rivista Europea“ (anno IV., vol. 1. 2. Firenze 1873.

Въ мовѣ англійскої надруковано мѣжь иншимъ у Лондонскому журналъ „The Athenaeum“ статейку Драгоманова про кобзаря Остапа Вересая.

Въ мовѣ нѣмецкої надруковано въ енциклопедіи Ершъ-Грубера статью Драгоманова п. з. „Kosaken“. (Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste von J. S. Ersch und J. G. Gruber. II. Section, herausgegeben von August Leskien. 39. Theil. Leipzig, 1886; S. 126—137).

* * *

Однимъ изъ першихъ литературныхъ творбъ Драгоманова є статья, що вѣнъ написавъ єѣ въ Италиі лѣтомъ 1872. р. п. з. „Народня освѣта ѣ литература на Украинѣ“.¹⁾ Сю статью надруковано у Львѣвскої „Правдѣ“ ажъ 1876. р. п. з. „Антрактъ зъ исторіѣ украинофильства“ (1863—1872). Въ сѣй статьи авторъ хотѣвъ исторично выяснити, вѣдъ чога украинофильство пѣсля р. 1863. стратило поле до свого розвою, и зъ того историчного перегляду хотѣвъ вывести пересторогу на будущее. По думцѣ Драгоманова украинофилы зробили непрактично пѣсля р. 1863., що, побоявши ся дразнити урядъ, не печатали своихъ книжокъ за границею, коли имъ се заборонено було цензурою въ Россіи, и що навѣтъ не друкували тыхъ книгъ, котрѣ тогдѣ не були заборонені.²⁾ Вѣдтакъ пише вѣнъ ось-що: „Статья моя говорить про антрактъ украинофильства, се ѣ єсть періодъ приспаня украинофильства 1863—1872. р. Такъ вѣнъ именно наставъ пѣсля періода великои вѣры у самостѣйность украинську, великихъ крикѣвъ про єю самостѣйность. Значить, одной вѣры въ самостѣйность мѣло було, коли вона злякалась министеріального заказу“.³⁾ Авторъ пише въ сѣй статьи про недѣлнѣй школы на Украинѣ, про реакцію противъ сихъ шкѣлъ, про Кѣввѣску педагогичну школу, про прогрессивно-демократичну партію въ російскої литературѣ, про російскої нигилизмъ, про долю украинскои народнои мовы въ литературѣ и т. и. Про окремишность украинскои мовы сказавъ Драгомановъ ось-що въ отъ-сѣй статьи: „Обернемось у-по-части до дѣла украинскои народнои освѣты. Правда, потребу тои освѣты украинофилы основують на окремишности и самостѣйности украинскои народнои мовы. Однако спытаемъ самыхъ себе и мѣжь собою безсторонно: чи выяснена такъ тая самостѣйность науковимъ робомъ, щобъ стала очевидною? Мы ссылаемось на авторитеты, — говоримо: ось, що каже Миклосичъ, самъ Великорусъ Лавровскій, Даль и т. д. Але по правдѣ, де повна наукова граматика украинска, зроблена на основѣ народнои мовы, и выложена порѣвняющимъ способомъ? Де такой же словарь малорускої? Яку-жь твердѣсть можуть мати усякѣ розмовы про украинскої языкъ, а тымъ бѣльше жадане офиціального признаня правъ сього языка? Поки мы не маємо науковои грамматики и такого-жь словаря мовы нашої, доти не тѣлько не порѣшитъ ся: чи є ся мова такою-жь самостѣйною передъ російскою и великорусскою, якъ на примѣръ италіянска передъ фран-

¹⁾ Авторъ сєи статьи назвавъ себе криптонимомъ „Украинець“.

²⁾ Порѣвн. статью „Опѣнаймо ся!“ Листъ въ редакцію „Правды“ („Другъ“, письмо литературне. Львѣвъ, 1877; стор. 13). — Пѣсля закона печати зъ р. 1865. книжки, не менше якъ у 10 листѣвъ, могли выходить безъ попередньої цензуры.

³⁾ „Другъ“, 1877; стор. 30.

цуською, якъ „plattdeutsch“ до „hochdeutsch-a“, чи є вона „patois“, але поки не добудемо мы такого словаря и доти мусимо мовчати, сцѣпивши зубы и зачервѣвши вѣдъ сорому, якъ якій-небудь недоукъ або проходимецъ кине намъ докѣръ, що наша мова є неорганичний жаргонъ. А коли не выяснено науковимъ способомъ до науковои безсторонности, що таке наша народня мова, то хѣба не завчасно було и єсть жадати, щобъ державна власть завела єѣ у школы, та ще ѣ не тѣлько у низшѣ, але ѣ и въ университеты у Кѣввѣ и Харьковѣ, якъ те высказувалось у жалѣбныхъ письмахъ декого зъ нашихъ и галицкихъ народовцѣвъ? Та ще и того мало, доказати самостѣйность якои-небудь мовы, для того, щобъ и признано було мовою для школьного выкладу. Треба, щобъ попередъ мова єя нажила собѣ литературу, и не архаичну, а нову, пригодну для практичныхъ потребъ сьогочасныхъ. Хѣба мало було и є мовѣ, котрыхъ самостѣйность безспорна, котрѣ мѣли и гарнѣ епосы и пѣснѣ и письменну литературу, але усе така або зробились уже мертвыми, або роблять ся такими, бо не мають литературы пригодной до сьогочасныхъ потребъ, одъ чога народъ самъ ихъ кида безъ жалю... Щобъ добитись чога небудь, и щобъ стати у ширѣй пригодѣ народу, украинскої напрямокъ мусить не тѣлько узятись за крѣпку працю тверезу и впрѣсть обчислену на те, щобъ одвѣтити уже видной потребѣ народу, выйти зъ старыхъ народно-патріархальныхъ формъ быту и идей, и щобъ первымъ дѣломъ поставити не народность для народности, а соціальный, экономичный и культурный чоловічій поступъ народу, для чога народня мова и форма пропаганды мусить бути тѣлько практичнѣйшою одежою, а не метою. Для такой працѣ треба одложити на бѣкъ романтичнѣй мрѣѣ, не такъ часто дивитись назадъ, у археологію и этнографію, якъ у-передъ, — показуючи народови зъ симпатією у исторіи бѣльшь усього те, у чогу можна бачити пробы проведения у побытъ идей будучого, якъ свободы особы, совѣсти, пробы працѣ экономичной, а найбѣльшь усього налягати на розвѣй чутя гуманности и розширенє духа свободы познакомленемъ народу зъ побытомъ другихъ народѣвъ, та очистити ѣго розумъ одъ поганскои и середвѣчного фанатизму, подати практичну помѣчь и выучити думати черезъ науки природнѣй... („Правда“, 1876; стор. 629—631).

Изъ сихъ слѣвъ можна дѣзнатись, що Драгомановъ у сѣмдесяти рокахъ не бувъ энтузіастомъ самостѣйности руско-украинскои мовы, — що вѣнъ готовъ бувъ, вдоволитись уживанемъ рѣднои мовы тѣлько въ „домашнемъ обыходѣ“, поки не вытворила-бъ ся литература, пригодна для практичныхъ потребъ сьогочасныхъ.

Про отъ-сю розвѣдку писавъ Драгомановъ въ 1889. р., що „въ нѣй задумавъ вѣнъ критично переглянути всю тогдѣшню украинофильску ѣ народовѣску ортодоксію, показати єи безосновность передъ реальными обставинами ѣ потребами, зробити те-жь саме ѣ зъ ортодоксією московфильско-панрусскою, — а нарештѣ дати нарисъ реалистично-прогрессивнои украинства ѣ панрускости зовѣсьмъ на иншихъ підставахъ“. Замѣръ сєй (по думцѣ Драгоманова) лѣьше всего вкладаєсь у мотто: „destruam et aedificabo“; — тому-жь, що вѣнъ побоявь, що таке мотто покажется претенсійнымъ, перемѣнивъ вѣнъ слово „aedificabo“ на „aedificabitis“¹⁾

¹⁾ „Австро-руські спомини“ II; стор. 91.

Важнішою вважає ся розвідка п. з. „Литература російська, українська й галицька“. Підъ литературою російскою або общерускою розумѣвъ авторъ ту книжну литературу, котра була спільна Великорусамъ и Малорусамъ. Великорускою-жъ зове вінъ найновішу народну литературу, въ котрій автори (Гоголь, Тургеневъ, Григоровичъ, Писемскій, Некрасовъ и и.) зображають побутъ народно-великорускій, що ёго вже не можъ найти въ Малороссіи.¹⁾ Мова великоруска въ творахъ сихъ авторівъ дуже відмінна відъ мовы Пушкіна, — реалізмъ бо Гоголя потребувавъ, щобъ усякого чоловіка малювати такъ, якъ вінъ живе справдѣ, т. є. зъ ёго чисто-народною мовою. Драгомановъ пише відтакъ, що тї-самї причини, котрі великоруску поезію и беллетристику, т. є. демократизмъ и реалізмъ, викликали й українську.²⁾ Коли відтакъ українська литература появилася справдѣ що-небудь цїнного, то не тільки виходячи зъ народнихъ українськихъ инстинктівъ и традицій, але й у гармоніи зъ прогресомъ науковихъ, литературнихъ идей европейско-російскої громады.³⁾

Въ отъ-сїй статїи подає авторъ цїкаві звѣстки про галицькихъ русофилівъ,⁴⁾ про первѣтне славянофильство московске,⁵⁾ про російську критику,⁶⁾ про малоруске народовство,⁷⁾ про Кирилло-Методієве брацтво⁸⁾ и т. и. Досить складно оцїнивъ вінъ тутъ литературну дѣяльність Кульша, Шевченка, Марка Вовчка, Стороженка, Нечуя и и. Драгомановъ заявивъ відтакъ, що українська литература є тїлько рїзновидностю культури російскої, та що галицька литература зовсїмъ не таке одно зъ українскою.⁹⁾ „Такъ Россіянамъ, и по части Украинцямъ кидается въ очи у литературѣ галицкѣй прихильность до темъ археологичныхъ и въ загалѣ далекихъ одъ житя сучасного, або вже прямо утилитарныхъ, у политичныхъ заявлїняхъ монархизмъ, хочъ и середь конституційной державы, добра доля клерикализму, приклонность передъ высокими чинами, въ томъ числѣ и церковными, передъ орденами и декораціями, любовь до церемоній, зборівъ и т. и.¹⁰⁾ Народовцямъ у Галичинѣ нїчого толкувати про потребу звязки зъ Україною, коли вони часто самї себе звуть украинофилами... Одначе треба-жъ забажати, щобъ и народовцѣ звернули увагу на Украинѣ и у литературѣ українскѣй на той бѣкъ ея, который є дужчимъ и характернїшимъ, т. є. на историчный націонализмъ, а на порывъ до волѣ моральной и соціальной.¹¹⁾ Украинцямъ въ Россіи, а Галичанамъ въ Австрійи може предстояти велика будучность, — а Галичанамъ у Австрійи особлива корысть, стати посередниками мѣжъ Россією а западнымъ, особливо австрійскимъ славяньствомъ, не втрачючи у власнѣй оригинальности того, що є дѣйсно пригодного у нїй для власного народу...¹²⁾ Галичина не може жити виключно російскою литературою, бо Галичина не живе житємъ и у обставинахъ Россіи, и те, що живе для Россіи, часомъ зовсїмъ мерве для Галичины. Значить, не може не бути и литературы галицкѣй. Однако Галичина, не кидаячи

¹⁾ „Правда“, 1873; стор. 687.

²⁾ *ibid.*, стор. 688. — ³⁾ *ibid.*, стор. 718. — ⁴⁾ *ibid.*, стор. 160. —

⁵⁾ *ibid.*, стор. 164—165. — ⁶⁾ *ibid.*, стор. 194. — ⁷⁾ *ibid.*, стор. 622. —

⁸⁾ *ibid.*, стор. 628.

⁹⁾ „Правда“, 1878; стор. 259.

¹⁰⁾ *ibid.*, стор. 261—262. — ¹¹⁾ *ibid.*, стор. 298. — ¹²⁾ *ibid.*, стор. 340. Digitized by Google

своєй литературы и піддержуючи у Россіи автономичный українскій элементъ, може користуватись литературами, що виробляють ся у Россіи: найбільшъ усього українською, якъ самою близькою и мовѣ и матеріялу, а потїмъ російською, якъ хоть и одмінною по матеріялу, та цїнною по широтѣ идей, по реальности методу, якъ найблизчою зъ усїхъ великихъ европейськихъ литературъ по мовѣ и по духу, и якъ представителемъ громады соціально-политичныхъ интересівъ и идей, который найблизчїй до интересівъ галицко-русского народу“...¹⁾

Всякій, хто сю статью прочитає уважно, схоче признати, що авторъ неясно виразивъ ся про суть литературы російскої а великорускої, и що подекуды литературѣ російскѣй приписувавъ ту ролю въ исторіи культуры Россіи, яку вінъ по-найбільше визначувавъ въ хосенъ литературы великорускої. Відтакъ литературу українську вважавъ вінъ неначе причїпкою литературы великорускої, а галицьку литературу ставивъ вінъ зовсїмъ окремо відъ литературы українскої. Опроче легко за примѣтити деякі противорѣчя въ высказахъ Драгоманова. Се бо дорѣкає вінъ галицкимъ Русинамъ за-для прихильности до монархизму и клерикализму, а відтакъ каже, що Галичане можуть стати посередниками мѣжъ Россією, а западнымъ Славяньствомъ, — що зможуть піддержувати автономный українскій элементъ въ Россіи и т. и.

Вже-жъ и Вартовий не зовсїмъ годивъ ся зъ деякими думками Драгоманова. Деякі погляды ёго въ ось-тїй статїи назвавъ Вартовий противо-науковими, закидуючи ёму тєє, що вінъ уважавъ мову українську не за самостоячу передъ великорускою або російскою. Критикъ каже, що исторія не знає нїякихъ підъ-литературъ, нїякихъ литературъ „для домашняго обыхода“, — що українське письменство вийшло вже по-за рамы письменства простонародного.²⁾

Відповѣдаючи Вартовому на ось-тї й инші закиды пише Драгомановъ мѣжъ иншимъ ось-що: „Українська беллетристика и поезія змагають ся вийти зъ рамокъ письменства простонародного, а ще не вийшли... Д. Вартовий нагадує деякі поезіи Шевченка, якъ „Сонъ“, „Неофиты“ и т. и., а далѣ деякі творы новихъ українськихъ беллетристовъ. Нїхто бїльше мене не цїнить замѣрівъ Шевченка въ тыхъ творахъ (окрімъ хїба виходокъ проти нїмецької науки въ „Посланіи“), — але-жъ пора вже признати, що замѣры Шевченковї остались далеко высче ихъ виконаня. Тому причиною була литературна и всяка друга необразованность поэта. Найбїльшому, але освѣченому прихильнику поэта буває просто противно читати грубїй пересады въ „Снѣ“, або мѣшанину Риму зъ Россією въ „Неофитахъ“, не кажучи вже про ихъ историчный помилки. У насъ дехто любить рѣвнати Шевченка зъ Пушкіномъ и Лермонтовымъ и високо ставити Шевченка за либеральность и демократизмъ ёго думокъ. Тїлько-жъ въ поезіи самихъ думокъ мало, а треба и добѣрної формы. По формѣ-жъ Шевченковї поемы відстались відъ Пушкіновихъ и Лермонтовихъ такъ, якъ відстоить наскорна поема малообразованой, хочъ и талановитой людини відъ пыльной працѣ чоловіка високообразованого.

¹⁾ *ibid.*, стор. 385.

²⁾ Порѣвн. статью П. Вартового п. з. „Листы зъ Украины надъ двірнянскою“. („Буквина“, 1893, № 6).

Мы знаємо біографію трохъ поетівъ, бачимо ихъ рукописи, — и знаємо, що коли Пушкинъ и Лермонтовъ знали важнѣйшій европейскій мовы, пильно слѣдили за літературами европейскими, — неуспібно працювали надъ своїми творами, перероблюючи трохи-не кожне слово, — въ Шевченка не було того нічого. Правда, тому винна доля Шевченка, и мы мусимо признати его незвычайну силу, котра все-таки виявила себе, — але-жь ніякъ не можемо признати Шевченка за виключеного поета образованої громады. Се бувъ тільки матеріялъ великого поета!⁽¹⁾

Водтакъ простору вѣдповѣдь подавъ Драгомановъ Вартовому на его закидь, мабуть-го погляды Драгоманова однакові зъ Костомаровскими и зъ Кульшѣвскими, по-за-якъ они три „спантеличили“ землякѣвъ, затемнили національну свѣдомѣсть украинства, ба, подекуды й зрѣсть літературы.⁽²⁾ Мѣжь иншимъ сказавъ Драгомановъ про себе ось-такѣ: „Мы вѣдкидаємо не національности, а націонализмъ, а надто такой, котрый себе самъ выразно противуставля людскости, або космополитизму... Я выказувавъ завше подѣбну думку, що розвитокъ масъ народу можливый тільки на національнѣмъ ґрунтѣ... Я всякій разъ, коли була потреба, казавъ одно: „Космополитизмъ въ идеяхъ и цѣляхъ, національнѣсть въ ґрунтѣ и формахъ культурной працѣ“.⁽³⁾

Вельми важнымъ причинкомъ до автобіографію вважають ся „Австро-руськї спомини“ Драгоманова. Въ ось-сему писаню выказавъ вѣнь неприхильный судъ про Львѣвскихъ украинфилѣвъ. Ось и деякі картинки, въ якихъ вѣнь змалювавъ товариске й просвѣтне житѣ галицко-руськихъ народовцѣвъ у Львовѣ: „Нѣгде я себе не чувъ такъ одрѣзанымъ одъ интеллектуального свѣта, якъ у Львовѣ, не кажучи вже про другї мѣста австрійской Руси, — нѣгде не бачивъ меншой ваги, котра давалась читанню для загального образования. Галичане мають каваринѣ, куды майже кожний забѣжить що-дня, — мають товариства; — и тамъ и тамъ есть газеты, майже выключно австрійскї, въ котрыхъ Галичанинъ пробѣга телеграмы та дивить ся на каррикатуры и Witz-ы. — Дехто дома або въ науковыхъ бібліотекахъ працює надъ спеціальностями, хочъ найбѣльше надъ вузькими, далекими одъ интересѣвъ житя, та ще й по старомоднымъ схоластичнымъ методамъ. Але власне образуючого читання въ Галичинѣ я майже не видѣвъ“.⁽⁴⁾ — „Въ Галичинѣ навѣтъ невозможный красвый, національнѣ клерикализмъ; — галицкї клерикализмъ мусить бути частиною австрійского клерикализма, а сей ставъ рѣшучо частиною ультрамонтанства. — Въ усякомъ же разѣ клерикализмъ въ Галичинѣ безпремѣнно ультрамонтанскїй, веде до своего роду сепаратизму галицкого одъ Русинѣвъ навѣтъ буковинскихихъ, а тымъ бѣльше одъ украинскихихъ“.⁽⁵⁾ — „Корнило Сушкевичъ показавъ менѣ чоловікомъ доволѣ енергичнымъ (щѣ рѣдко середъ Галичанъ, въ загаль апа-

тичныхъ), досить быстроумнымъ, але зъ умомъ бѣльше аналитичнымъ, нѣжь синтетичнымъ, та ще въ додатку выправленымъ бѣльше на адвокатскїй, нѣжь на науковый ладъ, и навѣтъ на поверховно адвокатскїй ладъ: въ крайнѣй пригодѣ перескочити черезъ рѣчь, выкрутитись софизмомъ, формалистикою, навѣтъ не оглядаючись на те, що самъ же недавно говоривъ. Коли я заговоривъ зъ нимъ про програму Качалы (котра, нагадаю, приймала основы магнаетско-ультрамонтанской партї австрѣпольской въ имени 16 миліонѣвъ Русинѣвъ, то-бъ то й насъ, російскихихъ Украинцѣвъ).⁽¹⁾ Сушкевичъ попробувавъ було вѣдповѣдати менѣ такѣ: „Даремне Вы звертаете увагу на такой речи! Мало хіба пише ся въ насъ дурниць? Я самъ першїй навѣтъ не читаю бѣлшой части того, щѣ у насъ пише ся. У насъ нема власне нѣ літератѣвъ, нѣ политикѣвъ. Оттакъ инодѣ пише собѣ чоловікъ, щѣ въ голову забриде“ и т. п. Коли мене не вдовольнили такі резоны, то К. Сушкевичъ почавъ говорити й такѣ: „Вся наша политика — на пѣску, на вѣтерѣ, бо нашъ народъ не развитый. Власне повѣдь, зъ котрого пише Качала, — справа соймової чи безпосередньої репрезентаціѣ въ радѣ державнѣй, для народу нашего цѣлкомъ пустый. Чи такъ, чи сякъ, а Русинамъ теперь у парламентахъ не бувати, а народовцямъ тымъ менше. Ну, а Качалѣ обѣцяли 6000 ренскихихъ, коли вѣнь буде пѣдпирати соймову систему, — вѣнь и згодивсь для того, щѣбъ грошѣ тѣ вѣдати на народню просвѣту, єдину справу въ Галичинѣ, варту серйозной уваги. Та я-бъ, — казавъ К. Сушкевичъ, смѣючись своимъ грубенькимъ смѣхомъ, — та я-бъ и за 300 ренскихихъ продавъ усякї соймы и парламента нашї“. Потѣмъ 6000 ренскихихъ (пише далѣ Драгомановъ), подарованыхъ Качалою на просвѣту въ акціяхъ якоисъ залѣзної дороги, й дѣйсно зведись на щѣсь недалеко вѣдъ 300 р.“⁽²⁾

„Въ украинфилѣвъ російскихихъ звычайне подыбуєте фразы Галичина — єдина наша земля, въ котрѣй наша національна справа поставлена явно, — вона вывезе й нашу справу и т. и. Тѣльки-жь такі фразы не перешкоджають тому, що и. пр. я такъ обридѣ навѣтъ своимъ найблизшимъ приятелямъ своими неперестанными розмовами про Галичину, що мене прозвали „Михаилъ Галицкїй“. Коли украинфилъ загляне за офіціяльну етикетку, по котрѣй вѣнь судить про братѣвъ Галичанъ, та вбачить ихъ дѣйсну суть, то його бере така нехѣтъ, що вѣнь не хоче й слухати такихъ навѣтъ намѣвъ: Галичина безпремѣнно вывезе нашу національну справу, та першъ усього вона потребує заходу, навѣтъ изъ нашего боку, бо се теперь Авгієва стайня, зъ котрой першъ усього треба й намъ помогти вывезти массы багна, щѣ дошуть усе свѣжї парости. — „Нехай имъ сто кортѣвъ!“ кричить на такі намовы й найгорячѣйшїй украинфилъ, коли хочъ трохи познайомиться зъ галицкою дѣйсностью“.⁽³⁾

¹⁾ „Въ справѣ розвитку украинской літературы“. Вѣдповѣдь д. Вартовому М. Драгоманова. („Буковина“. 1893; число 21). — Заходами редакціѣ „Народа“ надруковано въ Коломыи р. 1894. „Листы на наддѣпрянську Украину“. Се суть листы Драгоманова, напечатанї въ „Буковинѣ“ и въ „Народѣ“.

²⁾ „Листы на наддѣпрянську Украину“. Коломыи, 1894; стор. 53—68. (Передрукъ изъ „Народа“).

³⁾ *ibid.*, стор. 67—68.

⁴⁾ „Австро-руськї спомини“, III; стор. 159—160.

⁵⁾ *ibid.*, стор. 165.

¹⁾ Въ „Правдѣ“ зъ р. 1874. згадує Драгомановъ про чеснї завѣры, якї высказують люде, якъ п. Качала у своѣй политичнѣй програмѣ (стор. 380).

²⁾ *ibid.*, стор. 168—170.

³⁾ *ibid.*, стор. 259—260. — Въ 1889. р. зъявивъ Драгомановъ трохи иншїй судъ про Галичанъ. Се бо писавъ вѣнь ось-що: „Теперь тѣльки въ Галичинѣ посередъ вѣдсталости массы интеллигенціѣ все таки видно хочъ зародины украинского европейства“. („Зоря“. Львѣвъ, 1889. — въ статьи „Въ справѣ вѣдосинѣ Украинцѣвъ до російской літературы“, стор. 192).

„Через кілька днів після того, як я приїхав у Львів, набігла туди несподівано для мене зовсім нова, дуже важна справа. Сушкевич прочитає мені лист з України одного старого українського патріота, давнього мого знайомого, котрого я не бачив більше десяти років, котрий був перед тим у Галичині й розмовляв з Львівськими українофилами про громадські справи і дав себе переконати, що справи ті не посуваються наперед єдино через бідноту галицьку на гроші. Вернувшись у Росію, патріот сей зібрав кілька тисяч рублів, котрі й мусіли незабаром прибути у Львів, але з умовою, щоб вони поступили не до приватних осіб, а до публичної інституції, котра для того мусіла бути заложена. Патріот прохав, щоб зараз же галицький народський нотабль приступили до редакції статуту такого товариства, і щоб в тій редакції взяв участь той пан, що привез гроші, а також і я. Незабаром явився сподіваний Українець і показав нам у „Бесіді“ пачку 6000 рублів. — Кілька разів збирались ми для наради над статутом нового товариства, котре поклали назвати „товариством імени Шевченка“...¹⁾

„Про товариство імени Шевченка були (на Львобержній Україні) дуже неясні звістки, окрім того, що К. Сушкевич писав, що получених перше грошей (6000 рублів — 9000 гульденів) не стало на закуплені самої типографії, і що на ту справу треба ще щось зо 3000 рублів (котрі й були выслані). Ся недостача порядком дивувала не тільки мене, але навіть і „Львобержців“. Потім мені довелося бачити типографію товариства ім. Шевченка й особисто познайомитися з типографськими справами, і Львівська товариська типографія мені видавалася за-малою на ті гроші“.²⁾

Уже із сих зразків писання Драгоманова всякій тямущий Русин зможе дознатися, що він, незлюбивши галицьких народівців, зобразив подекуди тенденційно просвітній й суспільно-побутовий їх змаганя. А вже-ж не годилося закидувати нечесних дідь обом покійним патріотам Качалі й Сушкевичеві, котрі в цьому своєму життю явилися безкорыстними діячами в хосен бідної батьківщини.

[Дальше буде].

ЛІРНИКИ.

Студія Кирила Студинського.

Українські і галицькі етнографи записували з давня пісні від лірників, а однак довгий час не вглянув ніхто з них ближше в їх жите та організацію. Причина сего, здається, не була инша, як та, що лірників уважано за наряд жебручий, у котрого крім пісень та молитов, вичучених від своїх учителів, не найде ся більше нічого. Першою пробою на поли студій над жебраками взагалі, була статія Крашевського п. з. „Нищія в древній Польщі и Україні“, но вона на жал в нинішнім часі для нас недоступна, бо поміщена в газеті „Сѣверная пчела“ з 1846 р.³⁾ Дальшим кроком в студиях на тім поли, були знамениті „Записки о южной Руси“ Куліша, де окрім цінного матеріалу етнографічного, списаного від жебручих дідів, лірників і кобзарів, можна подати також уваги про їх жите та значіне. Куліш згадуючи,

що перші матеріяли записав в Києві, говорить про особу оповідача ось що:¹⁾ „Я до нині тямлю дуже добре жебручого сліпого старця, котрий підходив до мого вікна від улиці, держачись за плечі малого *поводиря*, на котрім було тільки всьої одежи, що останки полотняних шараварів зеленої краски, та обривки свитки, недоношеної его учителем. Звичайно бере сліпеч до себе на науку безвідного сирота і дає ему практичні лекції жебрація, то єсть, учить его випрошувати милостиню, терпіти холод, труди і всякі неодоги безпритного жита, ховати гріш на чорний день, не стрічаючи і так ні одного веселого дня і бути рівнодушним на своє положіне. Поміж жебраками-сліпцями можна стрітати людей, з незвичайною памятию, в котрій удержуєсь множество пісень і оповідань. Деякі з них, поблукавши по світі і наживши, як говорять, копійку, набирають охоти до спокійного жита, купують в люднім селі хату з огородом і заводять в себе школу для жебраків-сліпчаків. Деколи заживають вони поміж своєю братією великої слави. Численні ученики їх розходять ся по всіх сторонах України і прославляють їх імена по дніпрових рібних ловлях, на Полісся, Волині і Слобідській Україні. В старину були поміж учителями жебраків такі генії, що їм присвоювалася назва *старечих королів*, котрі діставали через ціле жите данину від своїх учеників, що основали в ріжних сторонах України свої власні школи. Але ті часи вже давно минули... Давні жебраки приманювали до себе наряд не жалми на своє убожество, але звуками і змістом пісень, котрих не в силі була задержати пам'ять сліпача-рільника, або співака-робітника, занята иншою журбою. Жебраки наших часів добувають для себе милостиню монотонним жебраням, котре надоїдає слухаючому і не будить ніякого благородного чувства“.

Мимо сеї зміни на гірше у жебручих дідів, признає Куліш, що вони займають в українськім простонародю перше місце в розвитку поетичних і філософських спосібностей і що вони грають важну ролю в вихованю народа, нагадуючи ему о Бозі і добрих ділах та піддержуючи таким способом на певній висоті его моральне жите.²⁾

Дуже сумні, бо майже відтучуючі картини з жита жебраків, малює нам польський писатель Йосиф Дзержковський в своїй повісті „Król dziadów“, де описує загальні збори з'організованого жебрацтва, які відбулись в Гомові, повіта долиського, коло монастиря Василян. В зборах тих брали участь постаті брудні, обдерті, поломані, покривлені, з лицями, на котрих були вириті всілякі найогидніші пристрасти, які лише можуть споганити твар чоловіка; були там мушні і жінки, старці і діти, сліпі, криві, тяжко покривлювані, з найстрашнішими ранами, котрі без сорому показували, як би які найкрасні знамена, були там карлики з величезними, мов би від величів відорваними тварями, і плечисті велити в робітничими костюрами, з лицями маленькими, по котрих ледви можна було надіятися, що там помістять ся тільки погані пристрасти. Коли король дідів Василь угостив членів збору горівкою, сцена змінила ся не до пізнання. Піддохочені жебраки оживились, розрухались і не було вже сліпих, не було кривих, ані горбатих, ані повзаючих ся по землі; в ріжних скоках підскакували всі, немов би хотіли чимскорше скинути уданий примус каліцтва, попадали костюри, повиростали карли, десь поділи ся повтинані руки, пальці, зникли також ще перед хвилею розятрені рани. Рівно-ж змінили ся голоси; з жалібних переходили чим скорше в сильні і природні, як тільки можна голосно промавляли ними, переключуючись найріжнороднішими голосами; повстав нечуваний рух і гомін веселий, повний проклятих і набожних сьнів та сьміхів. Був то вид відтучуючий для фізичного і морального чувства.³⁾

Немечче чорними красками зображене жите жебраків в етнографічних абіриках Кольберга „Lud“.⁴⁾ Треба знати, читаємо ми там, що крім дійстних калік або внемощілих старців, неспосібних до праці, була давніше особна кляса же-

¹⁾ П. Кулішъ: „Записки о южной Руси“. Петерб. т. I. ст. 1—3.

²⁾ Opus cit. ст. 43 і 45.

³⁾ Powieści Józefa Dzierżkowskiego. Т. III. „Król dziadów“. Lwów 1875.

⁴⁾ Oskar Kolberg: „Lud“, jego zwyczaj, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrzędy, гуся, zabawy, pieśni, muzyka і tańce. Серия IX. ст. 54 і 267—9 і Серия XIX. ст. 255 і 264.

¹⁾ *ibid.*, стор. 176—177.

²⁾ *ibid.*, стор. 262.

³⁾ Гали П. Ефименко: „Братство и союзы нищихъ“. *Кіевскія Старина* т. VII. ст. 317.

браків, котра розроджувала ся в багато поколінь так далеко, що діти, які товаришили своїм родичам в їх жебрацьких подорожах, коли підрости, як небудь були спосібні до праці, пускали ся найчастійше на жебранину і входили, що так скажу, в хліб, який живив їх родичів. Набожність простого народа, що видить в кожнім жебраку Лазаря, улєкшала сей спосіб життя, вправді погорджуваний, але для лінивства дуже догідний. Діди ті робили собі з жебранини формальне ремесло і способили ся до него дуже старанно. До того належала:

Поперед всього поверховність: одіж пужденна, що будила милосердіє, а притім голос жалібний, вигляд покірний, під котрим укривала ся нераз хитрість.

Другу немечче важну прикмету жебрака становила добра пам'ять, знанє молитов та вправа в сьпіваню набожних пісень.

Третьою найважійшою прикметою була: притомність ума, дотеп і знанє відносин в цілій околиці.

Свій правдивий стан душевний і фізичний відкривали діди доперва в шинках, при чарці, де можна було побачити цілу хитрість їх, а часто найпоганійші обичаї. Там можна було пересвідчитись, що їх набожність була тільки маскою, що молитву або сьпів набожний уважали вони лише за денну працю для зарібку. Там переквалювали ся діди, як мусіли верещати, щоби вимусити на прохожих милостиню, як добре удавали калік, щоби збудити милосердіє. Там доперва віддавали ся за гріш підступно виманений, відтучуючий п'янтиці і другим переступствам. На їх лицах малювалася чортівська злоба і всякого рода пристрасти. Були то провинники заслужені плащиком Лазаря, що відтучували милосердні серця, так що ті опісля нераз дійстній нужді відмовляли потрібної милостині.⁴

Поминаю дальші описи життя жебраків, картини справді огидні, на яких вирилось пятно страшної дежоралізації,¹⁾ як також лишав на разі на боці вістки про їх організацію, бо се не становить предмету моєї студії. Я згадав про жите жебраків лише тому, бо ми дуже часто несправедливо підгадали лірників до одної класи з другими жебраками, а коли і в дальшій тягу моєї розвідки подам деякі важнійші сліди організації жебручих дідів, то лише тому, що вони нагадують нам на організацію лірників, до нині у нас ще мало звістну. З поданих вісток про жите жебручих дідів виходить, що у той класи суспільности тяжко вже нині дошукатись етичних підстав і що лише дуже незначній часті, а іменно сліпим жебракам, які в коначности мусіли йти за милостинєю а до того одарені були справді якимись спосібностями, можна приписати то значіне, яке їм приписав Куліш в „Записках о южной Руси“. Коли-ж поміж жебручими дідами вигасли майже всякі етичні основи, а їх місце зайняли пристрасти, налоги, хитрість у виманюваню милостині, не рідко злодійство або ще гірші проступки, то сего зовсім не можна сказати о лірниках. З власного досьвіду знаю, що лірники — люди дуже старочні і солідні а хоть стан лірників з дня на день чим раз більше під'упадає, то мимо сего, годі у них дошукатись тих пороків, якими переповнене жите інших жебраків. До них можна приноровити народну російську пісню²⁾ про початок повстаня і про честноту сорока перехожих калік за часів „яснаго солнышка“, князя Володимира:

„Ще кто изъ насъ, изъ сорока калѣкъ,
Котора калѣка заворуется,
Котора калѣка залуається,
Отвести того, дородна, добра молодца
Отвести далеко во чисто поле,
Копать ему ямище глубокою,
Зарывать его во сыру землю
Во сыру землю, по бьлымъ грудямъ,
Чистъ рвчиеть языкъ вынять теменемъ,
Очи ясныя — коспцами,
Ретиво сердце промезду плечей;
Казнена дородна молодца
Во чистомъ полѣ оставитъ“...

¹⁾ Opus cit. Serya IX. ст. 273—282 п. з. „Dziadowska biesiada“, „Dziadowskie rody“, „Niespodziewany koniec“, гляди також дуже гарну студию: Aleks. Męcinski „O żebractwie i włóczęgostwie“ ze stanowiska historycznego, socjalno-ekonomicznego i prawniczego. Львів 1893. Дальше про організацію і жите чужоземних жебраків: Christoph Benedict Ave-Lallemant „Das deutsche Gaunerthum. Липськ 1862. 4. частини і багато других жерел наведених в ділі Менцінського.

²⁾ Безсоновъ. „Перехожі вълки“. Москва 1861. Т. I. ст. 22.

Самі лірники глядять на себе яко на післанників Божих, що мають людям нагадувати о Бозі і добродітелях. Коли один з етнографів считав сліпого лірника, що він думає про діяльність лірників, сей відповів, що „Христос для проповіданя своєї науки вибрав 12. учеників і 12. апостолів, а по вознесеню своїм лишив до того хромих і сліпих“.¹⁾ Подібну відповідь почув я від лірника з Германова коло Львова Захарка Головатого, котрий сказав, що Бог віддав лірникам научанє людей, щоби жили по божому, не кривдили сиріт і памятали на страшний суд.

Чи лиш таку ціль мали лірники, про се годі ще судити, бо матеріяли, якими ми сегодня про жите та сьвітогляд лірників можемо почванитись, ще дуже скупенські. Першим, що заняв ся трохи лірниками був п. Горленко в своїй статії „Кобзари и лірники“²⁾ хоть сей етнограф ограничив ся на зібраню дуже цінних пісень, а не мав нагоди вглянути ближше в жите лірників. В році 1886. удало ся мені почувти мову лірників і записати близько 300 слів з неї, що в тім самім році випечатано п. в. „Дьдівска (жебрацка) мова“.³⁾ В увагах поданих до сего словарця, як і в самім заголовку, зробив я ту похибку, що-м назвав сю мову „дьдівською“, а не мовою лірників. Я переконав ся в пізнішій часі, що лише лірники і то хоть би навіть наймолодшім віком володіють сею мовою дуже добре, коли в інших галицьких жебручих дідів, з якими я стрічав ся, ні один сеї мови не знав. Мій словарець мови галицьких лірників зробив щасливий початок, бо в р. 1889. появилася дуже цінна і цікава студія п. В. Боржковського п. з. „Лірники“ з словарцем мови українських лірників.⁴⁾ В рік пізнійше напечатав Ф. Николайчик коротку звістку про мову шаповалів і звернув увагу, що багато слів сего говору, не рижнить ся нічим від мови лірників.⁵⁾ При свободних хвилях займив ся я також дальшим збиранєм матеріялів про жите та організацію лірників, а хоть вони ще не великі і не в силі ще нам подати достаточного поясненя про значіне лірників і про їх відносини до нашої суспільности, все-ж таки, сподіваюсь, зацікавлять хоть трохи нашу публику а може дадуть товчок до дальших сліжень на тім поли. Однак мущу додати, що матеріяли про організацію лірників, які подаю в тій статії, зібрані ще перед трема роками і що від того часу мої обставини не дозволяли мені заняти ся дальшими розслідами.

Студюване жите лірників стрічає чимало трудностей, бо лірники не радо про себе говорять і держать свої пісні, перекази і мову в великій тайні, однак розслідуване сего жита вимагає як найбільшого посліху, бо старі лірники вимірають а з ними гинуть їх оповіданя та перекази, через що пізанє їх жита ще більше утрудненє. Рівно-ж уважаю за коначне перестерегти наших етнографів, що оповіданя молодих лірників треба приймати з великою обережністю: при виді звичайної монети, попадають деякі з них в великий запал оповіданя, при чім уміють чоловіка дуже гарно надуті. При моїй стрічі з одним молодим лірником, я спасав так багато оповідань про жите лірників, що мимоволі зачав підозрівати, чи оповіданя ті правдиві. Вже другого дня переконав ся я, що добра запалта вливалася немало на фантазій лірника, а коли я старав ся провірити записки з попередного дня, оповідач мішав ся і давав на мої питаия відповіді дуже неясні і неточні, хоть день перед тим, передавав мені ті самі матеріяли гладко і ясно. Рівно-ж треба старатись так ставити питаия, щоби ними не під'острювати фантазій лірників. Не завидить також додати, що знанє мови лірників або бодай значної часті єї слів, причиняє ся немало до успішних студій, бо лірники набирають через се більшої сьмілости і уважають того, хто знає їх мову, за свого чоловіка.

Щоби по можности бодай трохи розсвітити жите і організацію лірників, стану в тій моїй розвідці говорити про

¹⁾ Валеріянъ Боржковскій: „Лірники“. Кіевск. Старина. Сентябрь, 1889 р. Ст. 672.

²⁾ Кіевск. Старина, р. 1884. Январь, ст. 20—50 і Декабрь, ст. 639—657.

³⁾ Кость Викторинъ „Дьдівска (жебрацка) мова“. Зоря часопись, р. 1886. ч. 13—14. ст. 237—9.

⁴⁾ Кіевск. Старина, р. 1889. Сентябрь, ст. 653—708.

⁵⁾ Ibidem, р. 1890. Апрель. „Отголосокъ лирическаго языка“, Ф. Николайчикъ. Ст. 121—130.

сліді існування шкіл лірницьких на Україні і в Галичині, про *цехи лірників*, про збори лірників, як рівно-ж зверну увагу на схожість мови лірників з тайними говорами *шаповалів, обентів і злодійів*.

Вже на початку сеї розвідки подав я голос Куліша, про існування шкіл для вивчення звичайних жабручих дідів на Україні. Подібні сліди організації можна знайти також у лірників як українських так і галицьких. Першу вістку про такі школи (а іменно про школу в Залізацях) подав я в моїх увагах до словарця лірників,¹⁾ однак точніші вісти про се випечатав п. В. Боржковський в згаданій статті „Лірники“. Автор одарений немалим спостерігаючим талантом, вглянув в життя лірників ближше, ніж всі его попередники і через се має для нас его студія дуже велику вагу. Боржковський²⁾ каже строго відрізняти лірників від решти жабручих дідів і віддає признане солідності та честності лірників, яких прикмет не знайде ся так легко у інших жабраків. Найбільше відрізняють ся лірники від жабручих дідів як інструментом с. в. лірою і репертуаром пісень, так також тим, що вони становлять окрему класу в народі, до котрої можна вступити доперва виповнивши деякі услівя. Вал. Боржковський пише, що не вистає бути сліпим дідом і купити собі ліру, щоб стати лірником, але треба набути право носити єї, треба вступити в лірництво. За самовільне ношенє ліри карають лірники строго: бють винних і розбивають ліру. Хто хоче остати лірником, мусить іти на науку до старого лірника, у котрого вивчує в протягу трох літ і трох місяців лірницьку мову, молитви, гру на лірі і сьпіванє релігійно-моральних, сатиричних і інших пісень. Треба замітити, що учить лірницькі пісні має право тільки лірник. Учитель в відносинах до учеників єсть „хаваяном“ і вони називають его „дядько“ та „господин хаваян“. За науку дістає він від учеників в роді нагороди тільки то, що вони зуміють випросити; в тій цілі посилає їх по селах, при чім кождому з них наймає на свій рахунок поводиря. В початках науки вивчує ученик крім пісень конячини для него, яко для будущего лірника ще одну [в Галичині звуть єї „клячанкою“], яку уживає спеціяльно, щоби випросити милостині, клякаючи в хаті і відсьпівуючи єї в голос. Додати треба, що клячати може тільки ученик — правдивий лірник сего не зробить, уважаючи се за пониженє своєї особи.

Коли мине весь курс науки, учитель збирає лірників і ученик піддає ся „іспитові“. Зложивши „іспит“, дістає він „везвілку“ і стає дійстним лірником. „Іспит“ і одержанє „везвілки“ відбуває ся ось як: Коли запрошені діди зберуть ся, ученик входить до хати, падає до ніг учителя і цілує їх два рази, а третій раз в руку, решту дідів цілує тільки в руку і просить, щоби дозволили єму бути лірником і дали „везвілку“. Потім гостять їх горівкою, якої купує около пів ведра, відповідно до свого майна. З початку не сам, потім дає три чарки учительови, а в кінці йде угощенє решти лірників по черзі. Тепер доперва починає ся „іспит“: ученик сьпівает вучені пісні, грає на лірі і читає молитви. По укінченю „іспиту“ дає один з старших дідів, більшою частию сам учитель, ученикови хліб. Той відрізує з трох сторін цілушки, посипає одну солюю і ховає єї за паазуху. Взяти цілушку означає „взяти везвілку“, а акт сеї уважає ся дуже важним, бо по ній стає ученик дійстним лірником і ніхто не має права відобрати єму або розбити ліру.

По відданю ученикови хліба, лірники складають єму всякі бажаня: „Дай тобі Боже, щоб ти був здоровий як вода а богатий як земля, щоби тобі з води і з роси ішло“ та відпускають его словами „градя во імя Господие!“

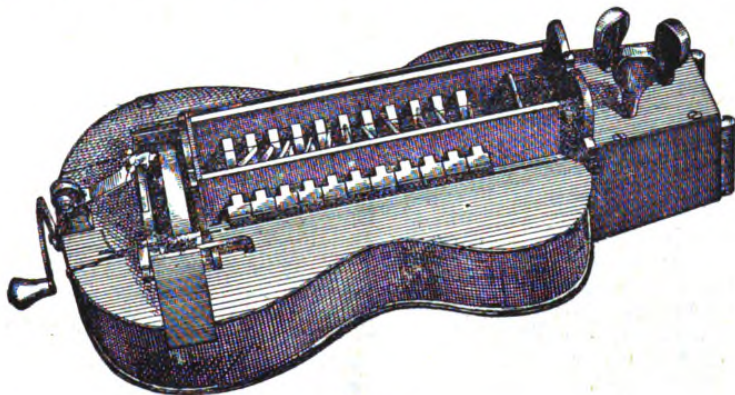
Ліру дістає він сейчас або пізнійше. При тим відбуває ся ось яка церемонія: Учитель вішає єї зразу на себе, опісля піднімає полу своєї свитки — ученик накриває ліру своєю полою; учитель знімає ремінь з своєї шиї і накладає єго на шию ученика. Таким способом ліра передана. Вкінці благословить учитель молодого лірника, кидає єму на щастє кілька монет і відпускає его в самостійне житє.

Поміж тими новими лірниками а їх бувшими учителями давна звязь не устає. По заведеному з давна обычаю, вони обовязані з поважана до своїх учителів, носити ім в на передолні Різдва „вечеру“ а на Великдень „колач“. Молоді лірники відносять ся до старих з поважанєм і мусять їх у всім слухати. Коли молодий лірник в чім небудь провинить ся, то старі війшовшись на „відпусті“ або ярмарку, переслухують сьвідків і судять винного по своїй гадці. З огляду на те молодий лірник „більш боїть ся старого лірника, ніж старшини або врадника“.

Поміж старими лірниками суть такі, що стоять в особливим поважаню. Чи походить се старшенство від їх вибору в „старших“, чи вони самі себе вивисають поміж своєю братією, про се не міг Вал. Боржковський розвідатись.

Отсе оповіданє п. Вал. Боржковського про науку лірників вкажує нам, що лірники на Україні були не лише зна-

комі поміж собою, але їх лучили ще певні звязи; поміж ними була певна карність, з якої можна вносити на ширшу організацію стану лірницького. Боржковський агадує нам більше імен лірників на Україні і каже, що довідав ся про них від самих лірників, так як вони знають про себе на більшій віддаленя.¹⁾ Галицький лірник з Германова Захарко Головатий перечислив мені майже всіх старших лірників з Галичини, а коли я его спитав, чи

Л і р а.

він з ними знакомий, відповів: „Як пан про пана, так лірник про лірника знає“.

Шкіл лірницьких на Україні вже тепер нема. Ще 30 літ тому, була така школа, по словам селян, в *Машнівої*, киявської губернії, в котрій учителем був старий лірник. Учеників було в ній до двадцяти.²⁾

Про другу таку школу на Україні, розвідав ся я від названого лірника Захарка Головатого. Істнувала вона ще перед тридцятьма роками в *Сатанові* коло Радивилова, а учителями в ній були Гринько Сафандулька і Микола Кравчин.

Більше слідів про школи лірницькі найшов я в Галичині. Час науки у галицьких лірників тривав пять літ; за скороченє речинця науки треба було учительови окремо платити і то часто велику суму, бо 20 алр. Кождий, хто хотів учитись на лірника, складав на руки учителя, відповідно до свого майна, висовє в сумі 60 кр. до осьми золотих ринських. В першій році учив ся ученик молитов, пісень і лірницької мови а доперва в другім році діставав до рук ліру. Тут треба замітити, що не тільки сліпці могли бути лірниками, але і кождий найздоровший чоловік, що посвятив ся науці. Тим дасть ся пояснити, що значна часть галицьких лірників — здорові люди. При вивізці відбувалось угощенє гостей на кошт учителя, бо ученик мусів всьо, що випросив у людей, віддати учительови.

¹⁾ „Дядько“ (жабручка мовя, ст. 237—8.
²⁾ „Лірники“, ст. 654—8.

¹⁾ Ibidem, cr. 654.
²⁾ Ibidem, cr. 674.

За задержане найменшої суми карано учеників і прогнано з школи, а прогнаний не найшов вже певно місця у нікого лірника. Та карність поясняє нам звистну солідність і честність, яку находимо у лірників. По відбутім „іспиті“ одоравли лірники ученика, при чім кожний з них ударив его рукою по плечах, на знак, що від тепер стає вже дійсним лірником. Дальше церемонії при визвілці галицьких лірників, були такі самі, як в українських. При кінці піру визволення ученика, молодші лірники пускались в танець, до которого пригравало їм кількох старших лірників. Танець звав ся „дебійска скакомка“ (дідівський танець) і нагадував по части нашого „ковачка“. Розумієсь, що сего танцю нікто, окрім лірників бачити не міг і в часі его стояв один з лірників на сторожі та уважав, щоби хто чужий не підглядав. На моє питанє, до чого та осторожність, відповів Захарко Головатий, що інакше „не шанували би так люди, як шанують“. З сего видно, як дбали лірники про свою славу і пошанованє у людей. Від сего-ж лірника Захарка Головатого, розвідав ся я про істнованє ось яких лірницьких шкіл в Галичині. Перед 40 літами тішились особливою славою школи: в *Олеську коло Підкаменя* з учителем Марком Мачаловським (чи не Мончаловським?), де учив ся Захарко Головатий, в *Мостах великих* з учителем Яцком Бідюком, в *Дроговижці* з учителем Михайлом Стіцьким, которого ліра, після оповіданя Захарка Головатого, дісталась до місцевої церкви і має в ній висіти по нинішній день. Четверта школа була в *Миколаєві* коло Стрия, пята в *Тисьмениці* з учителем Онуфр. Краснопольським. Крім наведених більших шкіл, мала істнувати ще одна лірницька школа на Буковині коло Чернівців. У всіх тих школах учило ся часто в однім і тим самім часі около 50. учеників.

До менчих шкіл зачислити треба: школи в *Бутинах* коло Жовквы з учителем Марком Чоботом, котрий заживав великої поваги у всіх лірників, в *Вімячи* коло Бродів з учителем Семком Капником, в *Фразі* коло Рогатина, де учив Гринько Дудь, опісля в *Краснолучці* з учителем Ів. Гриньковим, в *Журавці* з учителем Ів. Кушляком, в *Лозовій* коло Тернополя з учителем Мацьком Бродським.

В більших школах вибрано також одного лірника війтом, що мав уважати на порядок поміж учениками і удержувати карність. Лірники, що в тих школах одержали визвілку, були справдішними артистами в грі на лірі. Мені доводилось чути гру старих лірників, а поміж ними Захарка Головатого. Тони, які він добував з сего не так дуже мьелодийного інструменту, були чисті і ясні, а техніка в граню подиву гідна.

Тепер учать ще деякі лірники гри на лірі, але речинець науки требає звичайно ледви шість тижнів, то-ж молодші лірники не лише зле грають, але мають також дуже малий репертуар.

В деяких школах, як в Тисьмениці, Фразі, Мостах великих учились також ученики вирабляти ліри. Після оповіданя Зах. Головатого і другого лірника Янка Чубатого звід Тернополя, найлучші ліри виходили в Мостів великих, а розношено їх не лише по Галичині, але і по *Волощині* та *Болгарії*.

Що наші ліри можна подібати на Волощину, про се згадує поважаний автор студії „Народні музичні струменти на Україні“.¹⁾ Ліри ті, трохи відмінні будовою від звичайних лір, називають лірники „*кудобка*“ (в лірницькій мові *кудобн* значить дзвін), здаєсь тому, що голос їх трохи висший тай похожий на голос дзвінків. Що однак наші ліри заходили аж до Болгарії, се для нас новина не мала. Вість сю можна провирити від Захарка Головатого, що живе до нині і належить до найстарших галицьких лірників. Чи і наші лірники заходили до Болгарії, про се я дізнатись не міг, а коли-б ся вість, що наші ліри можна подібати в Болгарії, оказалась правдивою, тогді не було-б сумніву, що і наші лірники витали в Болгарії, може бути, що лише в цілях прощі на гору Атос.

Се всі мої вістки про школи лірницькі. Житє в тих школах для молодих учеників було дуже прикре, бо учителі обходили ся з учениками строго, хоть се знов мало за собою ті добрі наслідки, що лірники, які вийшли з сих шкіл, були не лише добрими лірниками, але також *людьми*, тай що і ни-

шніні молодші лірники, хотяй їх не вьажуть вже ті строгі постанови, як в давнійших часах, зістали, може лише по традиції, елементом солідним і не пішли тими манівцями, на які зупинились прочі жєбручі діди. Стояло би труду, щоби люди замешкалі в наведених місцях, де були школи лірницькі, подали деякі ближші дані або перекази про школи та їх учителів, а такий материал міг би кинути трохи яснійше сьвітло на житє лірників та їх відносини до нашого народу.

Коли я почав говорити о школах, так не від річи буде сказати кілька слів про вражінє, яке викликає в нашім народі гра на лірі і сьпів лірників. Тяжкі алідні, якими перешовнені картини нашої історії, вирили певне пятаю сентименталізму в душу нашого народа. Автор „Народних музичних струментів на Україні“ віщує, що „коли героїчні бандуристи та горді торбаністи вимирають, несучи з собою в могилу й секрет своїх чудових мьелодий, лірник живе-живє й жити буде. Його сила й живучість в тому глибокому лірнзмови, котрий так відповідає думному духови Українця“.¹⁾ Ті слова Бояна, зовсім справедливі, коли поглянемо на вражінє, яке робить лірник своєю грою на слухаючий нарід. Хоть, як я вже зазначив, молодші галицькі лірники не дорівнують старшим в орудованю лірою і в репертуарі пісень, мимо сего нарід горне ся радо до них, а поважанє, з яким наш люд відносить ся до лірників, справді впадає в очі. Зарівно наш як і польський простий нарід уміє з звичайних жєбручих дідів позартувати,²⁾ чого однак не зазнають лірники. З оповідань селян знаю, що один з дотенних парубків села Кіпячки коло Тернополя, помастив колісцє від ліри лірникови, которого запрошено в часі празнику до хати, милом, через що ліра не могла видавати тонів. Лірник відійшов уражений, а озлоблені селяни мало не побили пустя-парубка.

Враженє, яким переймає ся наш нарід, можна побачити найлучше на празниках, званих „відпустами“. Мені доводилось бачити сльози у слухаючих селян, коли лірник засьпівав і заграє „спіртки“, „жовніра“, про „паньщину“ або про муки сьв. Катерини та інших угодників та угодниць Божих.

„А де йдеш спіртко, чи далеко зайдеш...
Хоть далеко зайдеш, мамуня не вийдеш...“

Ту зворотку почув я в Тернополі на „відпусті“ від лірника Янка Чубатого та побачив, що і на лицах старих дідуганів заблещали сльози.

— „Заграйте ще про жовніра!“ — докинула стара жінка з заплаканими очима. „Ой помер, помер в Босні“ заголосила ще жінка, а лірник сьпівав:

„Ой ходить жовнір ходить, в руках чаго носить,
Своїй матки старенької прощення просить:
Ой прощай ми моя мати, в той похід ступати,
Щоб ми Господь запоміг Турка звоовати.
Ой ходить жовнір плаче чорними очима,
А вечера на столі а смерть за плечима.

А смерть прилітає,
В головах сїдає,
Живцем тіло розриває,
Кости розношає...
Ой коби то матонька знала,
Ревні дзвони понаймала...
Жалібіньєню залакала,
Так як в дісі при дорозі, зазуля кувала“..

І знов покотили ся сльози на лицах слухаючих селян. — А сподобались вам отсі пісні? — питав п. В. Боржковский, одного парубка, що ходив від лірника до лірника і прислухував ся пісням.

¹⁾ Ibidem, str. 162.

²⁾ Oskar Kolberg „Lud“. Серия IX. str. 227—8 пише: „Biedne dziady nierazko bywały i bywają przedmiotem poemiewiska żartowniśców. Co też to za przeróżne, stan ten poniżające, nie wymyślano koncepta na karb żebraczej ich niegdys spółki, czy korporacji. I tak swawolne języki, chcąc wydrwić nieporozumowaną niczem starszków gadaliwość, pozwały sobie utrzymywać, że np. dziady kralowskie, wysiadający z różańcem progi kościołów i ementarzy, wyczerpawszy cały śpiewanych przez siebie pieśni zapas i wymieniąwszy wszystkie, znane im imiona świętych przyczepiali jeszcze niebacznie w zapędzie oratorskim, gdy język świerzbil ich do dalszego wciąż mielenia, do wyklepanych litani, miesząc zle z dobrém, znane z ewangelii imiona: „Święty Piłacie módl się za nami! Święty Judasie i Kaifasie módl się za nami. I ty św. Herodzie, królu w żydowskim narodzie, wsyscy święci i żydziakowie, módlcie Pana naszego i waszego miesiąc, módlcie się za nami teraz i w godzinę śmierci naszej. Amen!“

— „А як же сподобались! Цілих 12. часов стояв би, та слухав їх. Як то жаль, що в нас коло Шайгорода, нема лірників“.

„Брат на брата ворогує,
Сестра на сестру чари готує“...

сьпіває лірник.

— „А хіба-ж то нема так на сьвітї, як оце дід сьпіває?“ — чути голос в товї.

При другій групї, чути плач, котрий від часу до часу переходить в хлипанє. Ту прислуховались більшою частиною рослі і молоді дївчата. Хто знає, може ту були сироти, про котрих гірку долю сьпівав лірник:

„Хочь сирота робить, робота їй нї защо,
Все говорить мачуха, сирота ледачо“...

Задержались послухати пісню і двї панни, але годї було замїтити, щоби „сирїтка“ зробила на них вражїне а їх усмїхненї липя представляли собою рїзкий контраст до прочїх картини.¹⁾

Окрїм шкїд, мали дїди *жебручі* свої власні *цехи*, на взір всїяких ремїсничих цехів. Близшї вїсти про се находимо в увагах Ефименка п. з. „Братства и союзы нищих“.²⁾ П. Ефименко замїчає, що в „Минских Епархіяльных Вѣдомостях“ напечатано вїстки про організацію жебраків в мїсточку Семезовї і єго околицї (случький уїзд, минська губернія). Всї жебраки тої мїсцевости на доволї широкїм просторї мають цїлком правильно з'органїзоване товариство під назвою „нищенскїй (жебрацькїй) цехъ“ з вибираним помїж себе окремиим начальником з іменем „нищенскаго“ цехмістра, з окремиими правилами і обичаями та з окремою жебрацькою мовою. Важнїшї звичаї і обичаї, яких придержують ся члени того цеху, такі: кожний член називає ся товаришом. Перед вступленєм в члени цеху треба виповнити деякі услїва. Передовсїм мусить кожний, хто має право на жебрацтво, т. є. хто має якї небудь тілесні недостатки або уломности, перебути певний час учеником у жебрака-товариша, при чїм вписуєть єго в особну книжку і з'обов'язує ся єго платити певну суму до цеховї братської каси. Час науки триває звичайно шість лїт, а вплата вносить 60 коп. Речинець науки можна скоротити, а тоді підносять ся вписове часом і до всїм рублів на рік. Переїменованє ученика в товариша відбуває ся з окремою церемонїєю. Ученика приводять на збір жебраків. По привитаню з обох сторїн, цехмістр екзамїнує ученика з знаня жетрав, жебрацьких кантів і жебрацької мови; відтак обов'язаний ученик поклонити ся і ноцїдувати в руку кожного присутного жебрака-товариша і від тоді одержує вже право, називатись таким же товаришом. На закінченє відбуває ся пир на кошт новика, при чїм він по раз перший сїдає рядом з другими. Жебрацького цехмістра вибирають на неозначений час і більшою частиною з слїпих дїдів; він збирає цех в разї потреби і помїж инчим, для покараня винних. Кари виновників лежать більшою частиною в закупнї воску (для братської сьвїчки), але в давнїйших часах практикувались також тілесні кари. Але найбільшою і найтяжше ганьблячою карою, єсть обрїзуванє торби; в такїм разї тратить виновник право жебраня. Для переходаня і виплачуваня цехових гроших вибирають скарбника. Збори жебраків дїлять ся на надзвичайні і щорїчні. Остатнї прив'язанї до означеного дня — понедїлка першого тиждня великого посту, або Тройциного дня. В той день ставляють в церкві нову братську сьвїчку. Жебрацькі гроші йдуть по більшїй части на церковні потреби і теперїшне улаженє церкви, збудованї за гроші жебраків. Обов'язком дїдів єсть також наглядати за чистотою церковного помосту і загальною удержанєм церкви в чистотї“.

[Далї буде].

Народня згадка про Кармалюка.

Особа Кармалюка в життї українсько-руського народа має великий інтерес для історїї і етнографїї. В особї Кармалюка бачимо прояву народнього духа, котрий нераз виявляв ся в історїї, як от в Колївщинї, Хмельницьнї і т. д., а в новїйшї часи в жидівських розрухах. Цїкавий він і сам по собі, як народний тип, але разом з тим цїкаві і ті відносини до нього народа, котрі були в його часи і які лишили ся до сього часу, бо по сїм відносинам можна по части виводити навіть і про самий характер народа.

Про Кармалюка давно вже стали друкувати ся піснї і оповїдання народні, але багато їх ще ходить в народї і дожидає свого збирача. Кармалюк в народнїй уяві став особою легендарною, в багатьох оповїданнях приписуєть ся йому надзвичайна сила і здатність, на пр. утїкти з тюрми намальованим на стїні човном, по своїй волї бути невидимим, знати чужї думки і т. д.

Піснї про Кармалюка, первїстним творцем котрих (ще за життя його), як менї відомо із певних джерел, був один ксьондз, великий прихильник українського письменства, в останнї часи дуже сильно розвились, дякуючи творчеству маси. Се можна бачити з наведеної нижче піснї, де, крім загального всїм кармалюцьким пісням змісту, описують ся ще нещасна любов його до однієї удови, зрада її і убиство срібним гудзєм.

Друкую тут декілька записаних мною оповїдань і пісню.

„Я ще памятаю ті часи, — казав менї один чоловік, — як за Кармалюка говорили: отам він то зробив, а отам то... Раз так було. Іде одного часу Кармалюк по полі та бачить, як залріг мужик пару молодих волків та примуше їх до роботи. „Чого ти такі малї мучиш?“ — питаєть ся його. — „А що-ж, каже, маю дїяти, як нема за що більші кушити?“ — „На тобі, каже Кармалюк, 100 рублів, та купи собі двї пари старих волів“. Той подякував і так зробив. Як же зобачив пан у мужика такі гарні воли, то все допитуєть ся, де він їх украв. Мужик каже, що якийсь чоловік йому дав 100 руб. і на ті гроші він купив. Пан не вірить і одбирає ті воли. Здибає знов Кармалюк того мужика [а він такий був, що як проходить коло кого, то той не бачить його] і питаєть ся, де він гроші подїв і чому не купив волів, як йому було приказано. Мужик все розказав, як було. — „Ну, на тобі знов 100 руб., а це письмо занеси до пана і скажи йому, що я в нього в гросях буду, а я — Кармалюк“. Як почув це пан, то зараз зібрав дворян, людей і думав, що Кармалюк не достуנית до нього. Но не тут то було. Кармалюк добрав ся таки, поспускав з нїг панчішки, а з рук рукавички, та й вийшов на ганок і каже людям — всі чують його голос, а самого не бачать — що можуть розходитись, бо панові їх вже не потрібно.

„Кармалюк був чоловік справедливий, провчав панів, котрі знущали ся над людьми. Бідні його дуже поважали, бо як що візьме в богатих, то все їм віддасть. Та й гроших же його багато пропадає в землі! Стребив його Ляпок льокай. Вдова випитала, чим його можно забити і він признав ся їй, що його візьме тільки срібний гудзек дев'ять раз посьв'ящуваний. Як прийшов Кармалюк останнїй раз до неї, то зараз сказав: „Е, тут щось у тебе чути: хтось тут є!“ Ляпок же зараз і пальнув його з гори. Кармалюк подав ся назад і собі дав стрїл, бо вже той утік. — „Е, суча дочко, стрєбила-ж ти мене нї за що, нї про що!“

„Ото вже подла жінка, що сказала, чим вбити Кармалюка. А жаль такого чоловіка, може-б він ще й досї прожив, бо куля не брала його. А варто-б таких Кармалюків ще й тепер зо три!...“ [Ляцкорунь, кам. пов.].

В розмовї про Кармалюка, питаю ся одного селянина: „А в цих Медоборських горах виховав ся Кармалюк?“ — „Він не ховав ся. А на що-ж йому було ховатись, коли він був Кармалюк?!“ [Зїмків, лет. пов.].

„Іде раз до Янова бідний мужик купити дїтям хлїба. Йде він, а здибає його Кармалюк. „Куди йдеш, чоловіче?“ — „До Янова“, — каже той. „А Кармалюка не боїс ся? Кажуть, що він ходить?“ — „Та кажуть, но чого я маю боятись? Він чоловік добрий, бідних не займає, а віддає їм то, що бере у богатих. В мене-ж нічого не візьме, бо я й сам

1) Вал. Боржковскїй, Лірники, с. 633—4.
2) Київская Старина, т. VII, з. р. 1883, ст. 313—316.

бідний, маю тут кілька грошей, та треба купити дітям хліба*.
 „На-ж тобі кілька карбованців, купи дітям хліба та памятай — не пий!“ Пішов мужик, купив хліба, вертаєть ся і думає собі, який то добрий чоловік трапив ся йому та не надякуєть ся — а Кармалюк вже й знає, що він думає. Ото знов стріглись вони. „А що, питає Кармалюк, хліб купив і не пив горілки?“ — „Ні, каже той, хліба купив і горілки не пив“. „Ну, на-ж тобі ще кілька карбованців та памятай, що я Кармалюк!“ [М. Мизяків, винн. пов.].

„Кармалюк бував і в наших сторонах. Дід із Кутищ розказував [живе і тепер, має 90 літ], що як був він хлопцем, то бачив Кармалюка в одній коршмі. Зайшов спершу туди сам Кармалюк, а послі ввів ще вісім своїх хлопців, сказав жидові дати їм їсти-пити і за всею заплатив. Як же виходив із хати, то скавав жидові: „Ото я — Кармалюк. Як буде за мною гнатись поліція, то скажи, що я тут був з своїми хлопцями — памятай же, скажи!“ Потім підійшов до нього [теперішнього кутищанського діда] і сказав: „Двись, хлопче, жене тобі не трапить ся мене більш бачити, то абись памятав, який я“. А Кармалюк був невеликий чоловік, тільки широкий в плечах — мало не косу сажень“. [Вільхова, винн. пов.].

Селянин Марко Галушка, від котрого я записав наведену нижче пісню, так розказував мені:

„Пан, у котрого Кармалюк був крепаком, дуже не жалював його і давав все найтяжчу роботу, бо добре знав, якої то великої сили чоловік. Раз заставив його викладати снопа на найвижчу стирту. Кармалюк не схотів. Пан велів висікти його різками. З цієї пори Кармалюк став його злим ворогом і пішов в світ. Прочув за нього цар і схотів побачити його — який то він чоловік. Но Кармалюк утік з дороги, бо мав при собі таку силу, що як в тюрмі намалює на стіні човна, сяде в нього в молодцями, та й виїде на волю. Також везли його на Сибір, но і звідти він утік, написавши на границі Сибіру, на стовні:

А втік же я із Сибіру Хоць кайданів я не маю,
 З тяжкої неволі, Тож я не на волі.

Багатих тільки та панів Кармалюк дуже не любив, обдирав їх і все те роздавав бідним, бо і сам колись був бідняком і перетерпів на своєму віку чимало горя та неправди.*) А скільки пропадає грошей його в землі! Навіть і ми копали їх в трюх: я, Павло Кравчівши і Зінько. То так було: Дочулись ми, що гуцинецький знахар Рак копав гроби над Бугом против Білого каменя. По прикметі над тими гробами, глибоко в землі, було спертих одна на одну дві камінних плити. Докопав ся Рак до тих плит, обкопав їх з одного боку, да так і оставив, не найшовши грошей. До тих же грошей ходили і гуцинецькі люди, но мусіли утікати, налякавшись нечистої сили. Порадились ото ми і, взявши образок, пішли в трюх й собі шукати щастя. Приходимо послі перших півнів, обкопують ті плити, а це мій заступ стук об казан. „Хлопці, гроші є!“ Зраділи ми. До того казана, а він як добра пічка джека і віко його щільно приробляне до нього. Поставили ми навкруг казана і радимось, що будем робити в тими гробами. „Це вже нам тюрми не минути“, — говорить Зінько, — „а грошей возьемо собі половину, а половину на церков“. — „Ні, кажу їм, половиною поділилось, а за половину вилево дзвін за Кармалюка, щоб голосно давонив по душі його!“ Кажучи оце, опустили я заступ на місце, де казан стояв, а його й слід простиг... „Свят, свят, Дух святий з нами, де-ж це він подів ся?“ — „Ось де, каже Зінько, посунув ся під плиту“. Ми до нього — справді там. Відкидаєм те каміння, обкопуюм знов той казан, а він і вдруге посунув ся під плиту. Та так поморочились ми коло казана до світла! то обкопуюм його, то він знов утікає од нас. „Ну, кажу, вічного не зробимо, це каміння, видно, закліате, коли під нього гроші утікають. Приїдемо другим разом в дванадцятьох, витягнемо його з ями, тоді й гроші будуть наші“. На другий день пішли ми з мотузом та друками. Ото іден

*) Про те, як селянин відносить ся до пережитих Кармалюком душевних мук, можна бачити з сідуючого уривку з одного записаного мною варіанта:

Оце пісня Кармалюцька, хто зазнає тільки горя,
 Ой, хто хоче знати! Той буде сьпівати.

з новітніх не вірять, щоб там гроші були і, вскочивши в яму, каже: „Тут не гроші, а чорт є“. — „Е, що ти там плетеш, — одповіду йому. Ану, хлопці, за мотузя, та й тягніть камінь у верх!“ Еге, та тільки там, де казан стояв, осталась земля аворужена: пішов він у глиб землі. Оттак, були гроші в руках, да не дали ся ваятись. Послі міні приснилось: „Дурню, дурню, не в ваших носами до тих грошей йти, візьме-ж їх Антін, а грошей там сорок тисяч і взяті вони в палаці“.

„Пісню Кармалюцьку вивчив я на зарібках в Херсоні в ту пору, як розійшовшись з жінкою, вісім літ блукав по сьвітлі, поки не вгомовившись, прийшов знов до дому. Сьпівали мені її такі-ж два синки Кармалюкові, люди вже сивоваті. І вони хтіли йти по слідам батьковим, та не мали теї сили й хвабрости, що він мав, і посидівши раз-другий в тюрмі, побачили, що нема чого їм паятись.

„Кармалюк виховував ся і в наших лісах, найбільш пересижував в хуторах Коваленків; з тих пор вони й багатирями поставали. Приятелів всюди багато було у нього і між чоловіками і між жінками. Та й зрадила-ж його вдова, до котрої ходив він закоханий і давав їй грошей, щоб не ходила по зарібках, а сиділа дома. До неї-ж ходили два Ляшки й дячок. І як той Ляшок, умовившись з удовою, стрілив його серебряним гуданком у лівий бік, то Кармалюк прожив ще три годні і сказав їй:

Тепер будеш, удівонько, Будеш пити, будеш пити,
 Тепер будеш жити: Червіаці мінати,
 Випитала з духа мого, Будеш мене що неділі,
 Чим мене забити. Що дня споминати.

ПІСНЯ КАРМАЛЮЦЬКА.

А втік же я із Сибіру Не хороша їх привычка
 З тяжкої неволі, По базару влять ся,
 Хоць кайданів я не маю, Наші хлопці без папшпорту,
 Тож я не на волі. Як чортів боять ся.

Во сьвіт білий, степ широкий — А ви, хлопці, ви молодці,
 Нема де подітись. На те не вважайте,
 Мусить бідний Карманна Но на мене, Кармалюка,
 По лісам сидіти. Всею надію майте.

Кажуть люди, ще й говорять, Болить мене головонька,
 Що я розбиваю, Болить мене дуже,
 Така-ж бо я душ не гублю, Сам не знаю, не вгадаю,
 Бо сам душу маю. Об чім вона туже.

Я багатих обдираю, Ой, є в мене жінка, діти,
 Бідних награждаю; Тож я їх не бачу,
 Росудивши я на двос — Як згадаю про їх життя,
 Я гріхів не маю. Грєвньо й заплачу.

Станові да справники Ой, піду я понад волю,
 Вони душі гублять: Понад бистру річку —
 Багатого обдирають, Засідають два Ляшеньки
 А бідного мучать. Хотать мене вбити.

Соберу-ж і добрих хлопців — А я хлопець прездоровий,
 Що-ж кому до того? Знаю, що не дам ся —
 Ой сяду я край дороги Як удару з пістолета,
 На подорожного. То він покачав ся.

А хто їде, хто не їде, А прихожу до вдівонька
 Треба його ждати. До нової хати:
 Чи є гроші, чи немає, Вечір добрий ти, вдівонько,
 Треба розпитати. Обізви ся в хаті.

Аж тут їде сам владика — Як варила вечеряти,
 Благослови, отче! Будем вечеряти,
 Шапку знявши, поклонив ся: А як нема що вечеряти,
 Вечір добрий, хлопці! То лягаймо спати“.

Благослови сам владико, Поставила та вдівонька
 І ти, Отче з неба, Шуку-рибу їсти,
 Давай же нам а всі гроші, Просить вона сьлавно хлопця,
 Бо нам дуже треба. Просить його сісти.

Вилічає сорок тисяч, „А ти, вдово молодая,
 Усі свої гроші, А що в тебе чути?
 Оглянув ся кругом себе: Чи не ходять вражі Ляшки,
 Всею хлопці хороші. Що хтять мене вбити?“

У неділю пораненьку — „А я вдова молоденька
 А всі давони дзвонять, Я Ляшків не знаю,
 А за мною Кармалюком Я по людяних по роботах,
 Як за вовком гонять. В дома не буваю“.

Пішов би я по базару, Ой, на тобі, удівонько,
 Боюсь станового, Дуже грошей много,
 Бо ті соцькі, десятинні Да, не ходи по роботах,
 Послані від нього. Лучче сиди в дома“.

Generated on 2015-08-15 18:23 GMT / http://hdl.handle.net/2027/luig.30112118004172
 Public Domain in the United States; Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

А той Ляшок-неборачок
З гори поглядає,
Да й сребляним а гудзиком
Ружо й набиває.

Як ударив Кармалюка
А з лівого боку —
Похливав вже Кармалюк
На стіл головою.

Похливав ся вже Кармалюк
На стіл головою:
„Ой, тепер я, удівонько,
Пропав за тобою.

Тепер будеш, удівонько,
Тепер будеш жити,
Випитала з духа мого,
Чим мене забити.

Будеш пити, будеш пити,
Червінці мінати,
Будеш мене що ведіти,
Що дня споминати“.

[м. Музика].

В. Боржковський.

ЗАПИСКИ, ВІСТКИ І ЗАМІТКИ.

Магістерський диспут і свято професора М. С. Грушівського. Цейна звістка про день, призначений на диспут д. Грушівського, надрукована в київських часописах тільки за три дні до диспуту; через що ізаа Київа можна було приїхати тільки з ближніх міст, як от Чернігів, Ніжин, Кременчуг, Єлисаветград, а Харківцям вже, або Катеринославцям не можна було встигти; привітання свої мусіли вони переказати або задалегідь поштою, або в день диспуту по телеграфу. О годині 1-й дня 22. мая величезна зала Київського університету була повна публіки. За довгим столом, засланим зеленим сукном сиділи усі професори історичного факультету, опріч заслужених професорів історії В. Б. Антоновича і В. С. Іконнікова; вони як опоненти сіли проти катедри, що стоїть біля патрети царя Миколи. Диспут розпочав ся як звичайно, з того, що декан факультету проф. Флоринський оголосив *Curtisul. vitae* диспутанта. З його знати, що проф. Грушівський род. 1866. в Холмі, де на той час довело ся перебувати його батькам.*) Скінчивши гімназію в Тифлісі [батько його служив на Кавказі], вступив до рідного університету в Київі і скінчив його року 1891 кандидатом. Університет уважаючи на кебету молодого кандидата лишив його при університеті на два роки. Нарешті рескриптом цїсаря Австрії 1 квітня сього року іменовано Грушівського професором історії на львівському університеті. Далі декан додав, що диспутант є товаришем наукових товариств: *Нестора* у Київі і *Шевченка* у Львові. Переказуючи наукові твори Михайла Сергієвича декан назвав і праці його в „Записках“ Товариства імени Шевченка [підписані вони Сергієвком]. Таким чином наймення засланого р. 1847 парем Миколю в садику Тараса Шевченка лунало в торжественну годину в університеті зазначеному тим самим царем і лунало воно з уст царського-ж урядника; лунало як імення патрона наукового товариства... Треба було згадати і твори писані тією мовою, яка сином царя Миколи заборонена 18 мая р. 1876!... Факти своє беруть! Нова праця д. Грушівського, що подав він як дисертацію, щоб здобути учену степеня магістра історії, носить наазву „Барское Староство“. Після прекрасної промови магістранта, в котрій він висловив причини, що привели його до написання сієї праці, розпочав ся властиво диспут, і тяг ся дві години. Опоненти, одначе ні в одному історичному пункті не могли перекинути фактів і поглядів автора на ті факти, в одному тільки разі, чисто археологічному диспутант згодив ся з проф. Антоновичем, а всі останні змагання опонентів мусіли пацати перед обороною і кожне змагання стало побільшанням придбання магістранта. Скоро скінчив ся диспут, д. декан, тут же в салі, не виходячи на пораду до другої світлиці, зібрав думки своїх товаришів професорів, і зайшовши на катедру оголосив, що факультет в один голос признає Михайла Грушівського магістром історії і підійшовши до д. Грушівського повтав його поцілунками. За деканом так само-ж поцілунками повтавали нового магістра і всі професори факультету. А в салі тоді самій, аж вікна тремтіли від незвичайно гучних оплесків, якими 2000,

*) Батьки Грушівського — Киїани; батько з Чигиринщини і скінчив у Київі духовну академію.

коли не більш публіки витали молодого професора львівського університету! Торжество д. Грушівського було стільки-ж повне, скільки й заслужене.

У вечері того-ж дня д. Грушівський приймав поздоровлення. Повитати його зібрало ся чоловіка 70—80: були тут і сивобороді діди і безвусі юнаки; були сивоволосі матері і молоді дівчата, але се була єдина сім'я споріднена наукою і ідеєю. Після привітання устного, були прочитані привітання, що привезла почта і телеграф з берегів далекої Кубані, ще дальшого Дунаю; з порогів батька Дніпра і з берегів його прекрасних доньок Десни, Сули і Росі, а також з берегів Бога, Інгула, Тясмина, Сажари і Сейми!... Обізували ся люди з усіх кінців України і після перечитання привітів з їх ширими палкими бажаннями сердешними, з їх ясними надіями, один з наших старіших письменників, витуючи ще раз д. Грушівського, справедливо сказав: „Уся Україна послалася вам, дорогий наш Михайле Сергієвичу, не тільки привіт, але й благословення на тяжку працю на новій ниві, на ниві науки рідною нашою мовою“. За вечерою ні в чому не переіменив ся ширий товариський характер сьвята. В усіх промовах, в усіх тоаствах чути було бажання наче одного серця, надії наче однієї душі; але разом з тим обивала ся і струна суму, властива цілій сім'ї, коли вона бачить, як „мати сина виражає в далеку дорогу, хоч і на користну громадську, але-ж на тяжку працю“. Така праця перш за все потребує доброго здоров'я фізичного. „Дух ваш, сказав один з бесідників, міцніше дулевини, але тіло не може хвалити ся міцним здоров'ям. А здоров'я ваше, Михайле Сергієвичу, не ваша власність, а громадське добро цілої України-Руси, тим то й повинні ви берегти його всіма силами. Помагати вам всіма сторонами, щоб зберегав ся сей дорогий скарб, се перший обов'язок моральний тих наших братів, до яких Мати-Україна виражає свого сина. Будемо сподівати ся, що брати наші по правді оцінять вашу і нашу жертву і в сім'ї своїй великій зустрінуть вас з тим щиро-сердешним теплом, з тим глибоким братолюб'єм, яким ми вас виражаємо. Тяжко нам розлучити ся з вами, але хоч материяльна просторонь буде все більша між нами, а про те нашої душі буде ще блище до вас“. Ө. В.

ЛІТЕРАТУРА.

Дрібні вістки. В „Телтральной Библиотека“, видавачій в Москві, надруковано у випуску за місяць цвітень в оригіналі драму М. Старицького під заг. „Талан“. — Товариство „Просьвіта“ видало остатніми часами дві нові книжочки, а то одну [за місяць май] під заг. „З'є Маркіновою спадщини письменної“, зложеною о Ів. Чапельським і Ол. Барвінським а другу [за червень і липень] „Про селянські каси позичковий і крамничий“, написану адв. д-ром К. Левіцьким. — Порішено видрукувати Календар „Просьвіты“ на р. 1895 в меншій форматі ніж літ попередних, а з більшим уважанням потреб людю. Ціна календаря буде знижена; крім портретів заслужених Русинів увійдуть до календаря також деякі ілюстрації з сегорічної вистави краєвої. З огляду, що календар „Просьвіты“ на р. 1895 буде зредатований головню для потреб людю, треба би постаратись о другий обширнійший, котрого зміст мав би на оці головню верству інтелектуальну. — Кінчать ся друкувати другий том, поезій В. Чайченка під з. 3 на — рідного поля* коштом наукового Товариства ім. Шевченка. — В Харкові ладать ся до друку два збірники белетристичних творів в нашій мові.

Поезії Василя Чайченка. Коштом наукового Товариства ім. Шевченка вийшла обемиста збірка поезій звістного нашого письменника під заг. „Під хмарним небом“. На 13 аркушах малої 8-ки поміщено 122 оригінальних поезій і 17 перекладів з поетів Мельницького, Гайно, Кольцова, Маякова, Ієтого, Плещева, Боровиковського, Полонського і Шіллера. Більша частина поміщених в збірці поезій була друкована по наших часописах і виданнях, але приходило там чимало і недрукованих досі творів. З поміщених віршів вибрав шпан. автор до збірки те, що — як каже — видало ся ему кращим. Загальний кольорит виборених творів — невеселий, а ся обставина і дала заголовок книжці... „Невесела книжка, каже в передмові шпан. автор: журба та сум та часом порівняння бороти ся за яснішу долю, — ледяї блисне ноді щось веселіше. Не веселити така книжка, хіба засмути читача! Та не вкрай винен за це і автор! Це південне наше небо, що повинно було-б сати живучим сьваєм, дуже воно вже лахмарене. А під хмарним небом не засьпівають веселої пісні... Колись засьміють ся наше небо веселим промінем, хоч. може, й не до нас уже. Тоді інші й співати почують ся. А поки — співвають ся такі, які можуть бути під хмарним небом.“ В „Бібліографіі“ сего н-ра подаємо заголовки усіх поезій, що входить до збірки, а ту згадаємо ще хіба про зверхній вигляд. Отже книжка презентує ся добре, формат гарний, виділий [такий самий, як видане творів белетристичних автора], черенки нові, виконане чисте. Вважає тільки правопись [фонетична вправді, але] не знати з якої рації відмінна

від уживаної тепер загальною і приняті для видавництва наукового Товариства ім. Шевченка, котрому надруковані між иншим і перші три томи творів того самого автора... Не сумніваємося, що нову збірку попитають наші земляки з цілою симпатією і численними замовленнями усіх доси вищовказаних чотирьох томів [котрі разом коштують 3 злр. 20 кр.] дедуть Товариству змогу видавати дальші томи, як поетичних так і прозових творів Василя Чайченка. Ціна 1 прим. збірки вносить 1 злр.

Василь Лукич.

ТЕАТР.

Трупа Португалова-Захаренка у Вороніжці. На май місяць завитало до Вороніжці українсько-московське товариство під управою Португалова і режисерією Захарка. Товариство складається переважно з жидів і єму краще було-б іменувати ся московсько-жидівським, принаймні українським навіть і трохи не тхне від спільників того товариства. Доси виставлено твори: Наташка П., Зайдиголова, Не ходи Грицю, Запорожець за Дунаєм, По ревізії, Як ковбаса та чарка і За двома зайцями. Усі вони псують ся до того, що неможливо дивитись. Це товариство найгірше з усіх, що доси були у Вороніжці. Ні гри, ні сьпівів, ні мови, ні обставини нема анічогісінько, не то щоб гарного, але й можливого. Самий п. Захаренко бере ролі драматичні, а удає що раз стовбура з хрипким, глухим голосом і різними цілком штучними рухами. П. Португалов — це крикливий кльовн. П. Захаренко не тільки поганий артист, але ще й драматичний письменник. Тут мають піти його твори: „Червоні черевичі“, „Свахха“, „Бішенний (!) коваль“ та „Лицар темної ночі“. [Чи не самій то автор, бо тільки серед нашої темри і можуть з'являти ся та ще й мати користь такі дурисьвіти, як оцей Захаренко з своїм товариством] Дивні ще псевдоніми артистів в товаристві: Квітко, Хмаро, Ланко [бракує ще: Сірко, Рябко і т. н.]. Вагаай про це товариство можна сказати те саме, що каже п. Білодо про товариство Деркача та Мирова. На диво усім хрещеним Вороніжцям у виставах цього товариства бере участь наш ви. артист М. Кропивницький і тим віби кріпять такі відносини до української штуки. Сьогодні він грає старосту Семіона Іваніча у московському водевілі „Ямщица или какъ гуляетъ староста С. И.“.

10/V. 94. Д. П.

ТОВАРИСТВА.

Наук. тов. ім. Шевченка. На 8-ім засіданні севдції фільологічної рішено між иншим на ввесене проф. В. Кошовського просити наші монастирі василіянські, щоб дозволяли описати свої архіви, старинні рукописи і книжки для зладження каталогів; або щоб самі отці-монахи зволили тим заняти ся та прислали спис тих річей товариству. О те саме рішено просити і все духовенство. Відозва буде поміщена в часописях. — На 9-ім засіданні фільологічної севдції дня 1 в. ст. червня здавав директор севдції проф. д-р Ом. Огоновський справу з праці Ол. Кошовського, під заг. Парубочий гік Т. Шевченка для зволу его з кріпацтва [1829—1838]. Праці ся єсть своїм злістом знаменита; матеріяли, подані Чаплим, відтак матеріяли з дзєвняка Тарасового і автобіографічної повісті „Художник“ використав ви. автор вповні і уложив дуже добре. По бажанню Квєвлян, заявленому голові товариства, порішила севдція помістити сю працю на переді четвертого тому „Записок“. Порішено також видрукувати матеріяли до „Саовара гупульського“, зібрани о. М. Мосорою з Поручаяна, і упрошено проф. Ів. Верхратського, щоб заняти ся їх впорядкованем.

БІБЛІОГРАФІЯ.

Подает Василь Лукич.

а) книжки.

Василь Чайченко. Під хмарним небом. Вірші. — У Львові, 1893 [вийшли в маю 1894 р.] Накладом Наукового Товариства ім. Шевченка. Стор. 212+IV і 2 вен. мал. 8°. Ціна 1 злр.

Зміст: Бажання. Беатріче Ченчі. Біла бранка. Благанс. „Блескучі зорі, небесні світла“. Буває. Бурлака. Ваганс. Велика вечеря. Весілля. Весна. Весняні сонети 1—14. Вечір. „Відмову ти в мене шукала“. Вітер вис, плаще хвиля“. Вітер пісно повну смутку“. В ночі на могилі. Вона сьпіва. Ворогам. Галіма. Горе вам! Гроза. Давня казка. Де воно? Доки? Домовина. До народу. До праці! Дочка. Другам. Дуб. Дух і тіло. Душа горить. Заклик. Закоханій. Зима. З минулого. Зорі. Зрада. Зрадиняк. Іван Попович. „І згадались мені на чужині“. „І моляла ся я“. Кара. „Колись було, виходила“. Коханню. Купання. Лаврін Костер. Мати. „Ми з нею вчора посварились“. Минуле. Могила. Мое щастє. Молоді сльози. Над Дніпром. Надії. На добра віч. Найбільше горе. На полі. На чужині. Наша доля. Небо. Не гордуй ти. „Не на те ми боротись ставали“. Неначе. Не сумуйте! „Не те мене мучить“. „Ні, не плач ти!“ Ніч. Ніч на озері. Н. Н. 1—8. Нудьга. Останній борець. Останні квітки. Останній промінь. Отаман Музика. Перед сонцем Південь на степу. Під гнітом. „Під небом сонячним“. „Пий кубок життя“. По весні. „По весні розвиваються ся квітки“. Подивись! Прийде! „Прийдуть часи, як і наші“. Про кохання пісні. „Проминьнем усє золотило“. Професор Пшик. Ранок. Розмова. Серед степів. Сімя-Смерть. Смерть отаманова. Смутні картини. Сон. Сон 1—V. Сонце. З пісень про рідний край 1—2. З чужини. Тепер! „Тільки одна не пишачась“. Тільки раз всього й зусерів“. „Ти кажеш: засьпівай“. Троянда. „Тяжкої праці знаєм“. Удові. Україна.

Редактор части літературно-наукової: Василь Лукич.

Видав Наукове Товариство ім. Шевченка.

У лісі. У темряві. Хвора. Хлібороб. Хлопці. Хома Макогін. Хрести. Шматок хліба. „Як Богови вірою тобі“. Я мучив ся довго. Ярина. Я чув, неначе Переселін: Великий день [Мельницький]. Гайвірх [Гайне]. Гіра доля [Кольцов]. Дєсо [Майробр]. „Кохав один хлопець“. Mag da graussen, Майдруй, Пісні отруті мої і З сьліз моїх [Гайне]. Лісовий цар і Наслідкування античних форм [Ете]. Ніч [Плєшев]. Перший коваль [З московської]. Про шпєницю [Боровиковський]. Селянини думки [Кольцов]. Сонце та місяць [Полонський] і Як землі ділено [Шілер].

Листи на Наддніпрянську Україну. Михайла Драгоманова. — Виданє редакції „Народа“. Коломия, 1894 р. З друкарні Мих. Білоуса. Стор. 199+3 вен. мал. 8°.

Перегляд: I. „Листи з Наддніпрянської України“ д. Вартового. Іх метод. „Сервілізм“, інакше монархізм старших українських писателів 19 ст. Початок лібералізму й демократизму на Україні: В. Кашітє, Історія Русовъ“, Рилєв. Інтернаціональна політична наука і національне почуття на Україні. II. Що може дати сама етнографічно-національна свідомість і при яких умовах? „Шовінізм і гадшювий націоналізм“ старих Українців перед Турками і Поляками. Іх історичні рації. Нова постановка україно-турецької і україно-польської справи в новітні часи. III. Звідки почав ся лібералізм і демократизм Шевченка? Шевченко й справа відрубної літератури української. Погляди на сю літературу Костомарова. Фантазії д. Вартового про сервілізм Костомарова й мій. Суд д. Вартового про д. Куліша. Справа спілки Українців з Поляками. IV. „Спантеянчанє“ української громади, по д. Вартовому, через погляди Костомарова, Куліша й мої. Дійсний стан української науки і літератури в 70-ті роки, від напрямком реально соціальним, і в 80-ті, від напрямком формально-націоналістичним. V. Три сєчасні групи українські по д. Вартовому: українофіли, радикали й націоналі-народовці. Де четверта: „новоєрці-угодовці“? Програма д. Вартового. Наші виводи. Додаткові листи: Передне сьлівце автора. I. В справі розвитку української літератури. Відповіді д. Вартовому. II. Новина думки про самостояну українську літературу. Поява сєї думки у Костомарова і Куліша. Іх пізніші погляди. Більше панрусські. Автономні думки і праці Неуча. Новітні праці російських Українців і австрійських Русинів для зросту україн. літературної автономії. Неслушність автономного фанатизму в сій справі в Росії і в Австрії. Погляди д. Вартового на москальофілів галицьких. Резонна половина іх і фанатична. Складний характер австрійського москальофілства. Їго натуральні причини. Заграничний і реакційний елемент в ньому, а надто в его генеральному штабі. Москальофілська молодіж. Провінційальні москальофіли. Точки незгоди і можливої солідарности австроруських москальофілів і радикалів. Церковна реформа, православіє і справа свободи совєсти в Галичині. Стан москальофілів і радикалів перед сими справами. III. Нові листи д. Вартового в „Букочині“. Іх новий характер. Рішуча заява радикальної програми політичної і соціальної. Зміна погляду на нас грішних. Наша прихильність до Москви і до Австрії. Сентиментальність постанови д. В.—їм справи про згоду між народовцями і радикалами в Галичині. Їго історичний недогляд: радикалізм річ стара в українському руху, а консерватизм і новоєрство — нова; ренегатський елемент в українському консерватизмі і новоєрстві. Отчаянно-бредливий елемент в борні новоєрців проти радикалів. Їго вплив на Україні. Початок кінця сєго впливу в нових листах д. В.—ого. Точки згоди радикалів і д. В.—ого. Точки незгоди: дрібніші і непорозуміне. Порожнєча митровствє д. В.—ого. Наш проєкт практичного митровствє. Їго неймовірність. Точки незгоди самого д. В.—ого з народковцями. Неперемінність війни его з львівськими народковцями. Потреба самостоячої організації поступових націоналів українських. Народовсьва лівина. Кінець кінців: з ким мир, а з ким війна? — З поводу 16—18 листів д. Вартового.

Невясльдимй степи. Оповіданє Франца Гофмана на рускій языкъ перевєвъ Судиголовъ Пожрышка. [Бібліотека для рускои молодєжи під редакцією Юліана Насальського. Выпускъ II. Томъ III. Рѣкъ I.] — Коломия, 1894 р. 140 і 4 вен. стор. 16°. Ціна 32 кр.

Zakład naukowy imienia Ossolińskich skłeszył Dr Wojciech Kętrzyński dyrektor tegoż zakładu. — Львів, 1894 р. 86 і 2 вен. стор. 8°.

Catalogus ordinis s. Basilii Magni reformationis Dobromilensis sub regimine pp. Soc. Jesu a. 1894. — Краків, 1894 р. 13 стор. 8°.

б) періодичні видання.

Правда [1894. Том XXI. Вищук 63. За місяць май. Стор. 281—352 в 8°]. Зміст: Трийцять літ духової неволи на Україні. Записки або журнал Т. Г. Грушівського-Шевченка Хто винен, оповіданє К. Зоріяна. Наука руської мови в школах на Букочині, розвідка д-ра С. Стоцького. Голос з далека, О. Любенького. Бєсїда п. Ол. Барвінського виглошена в радї державній в дебєтї над бюджетом міністерства просьвіти. Вісти: З України, з Тернополя. На братній могилі, До Українців — вірші П. Граба. Найновіший курс руської політики або „єра тероризму і остракізму“. Науковий огляд: Наукові з'їзди в Росії, д-ра Черняхівського.

Переписка Редакції.

Вп. Хв. Вовк. Просимо о конце статї. Письмо вєслали перед мїсєдем, але відповіди не одержали. Вп. Мих. Зелізно, А. Мигдїй, М. Зьвіздар і К. Г. В.—їй. Нєпрядатне. Вп. Ол. Тишко. Відповіді вєслали. На виданє „Показчика“ і творів Ол. Стороженка треба грошій. Вп. Іван Верхратський і Волод. Шухевич. Півтора місяця жємо на відповіді. Вп. Олена Пчілка. Просимо о обіцанї матеріяли. Вп. М. Ш-но. Дождємо відповіди на наше письмо в звєстїй справі. Вп. Д. Пісочинець. Просимо подати нам подрібні рецензїи на твори д. Захарєнка, виставленї у Вороніжці.

За редакцію відповідає: Осип Маковей.

З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка під зарядом Б. Бєднарського.